

CZECH

IN

МІЖНАРОДНАЯ КНІЖНАЯ ВЫСТАВА-КІРМАШ / МІНСК / 2017

2 УСТУПНАЕ СЛОВА /
Мілан Экерт,
Луцыя Ржэгаржыкава

3 ЧАМУ ВАЖНА ВЕДАЦЬ
ЧЭШСКУЮ ЛІТАРАТУРУ
ЦІ ХАЦЯ Б НЕШТА
ПРА ЯЕ ЧУЦЬ
чэшскія пісьменнікі
рэкамендуюць чэшскія
кнігі свету

8 ЧЭШСКІЯ БЕСТСЕЛЕРЫ
(1900-2014)

10 З СЭРЦАМ ЕЎРОПЫ
Ў СЭРЦЫ

12 ГРАБАЛ, ТОПАЛ, ГАВЭЛ...
чэшская літаратура
ў беларускіх перакладах

14 ПРАГУЛКА ПА
БЕЛАРУСКАЙ ПРАЗЕ

16 ЯХІМ ТОПАЛ
я не плачка і не
збіральнік касцей

Для бясплатнага распаўсюджвання.

ЧЕШЬКИЙ ЦЕНТР
ČESKÉ CENTRUM

«КАЛІ Я ПЕРШЫ РАЗ ТРАПІЎ У БЕЛАРУСЬ, Я ПЕРАЖЫЎ ГІСТАРЫЧНЫ ШОК»

ЯХІМ ТОПАЛ

**ПЕРАКЛАД
З ЧЭШСКОЙ:**

Сяргей
Сматрычэнка,
Святлана Рогач,
Іна Шмакава,
Любоў Шчупак.

РЭДАКТАР:

Сяргей
Сматрычэнка

Газета выдадзена
ў 2017 годзе
Чэшскім
Цэнтрам у Кіеве
і Пасольствам
Чэшскай
Рэспублікі ў
Рэспубліцы
Беларусь з нагоды
XXIII Мінскай
міжнароднай
кніжнай выставы-
кірмаша

Мы тут, і мы хочам, каб нас у Беларусі бачылі!

Паважаныя чытачы!

Я вельмі рады, што магу звярнуцца да вас у першым нумары часопіса "Czech-In", які вы трымаеце ў руках. Упершыню мы адважваемся вось так, чорным па белым, абвясціць: "Мы тут, і мы хочам, каб нас у Беларусі бачылі!" Пашырэнне добрага імя Чэшскай Рэспублікі – не проста адзін з пунктаў нашых з калегамі дыпламатычных абавязкаў: я веру, што Чэхія мае магчымасць падзяліцца з беларускай публікай цікавым культурным досведам. Менавіта камунікацыя паміж людзьмі і іх думкі, асабістае сяброўства могуць збудавачь давер і сяброўскія адносіны паміж нашымі дзяржавамі, чаго б нам вельмі хацелася. Таму ў супрацоўніцтве з Чэшскай Цэнтрамі, адказнымі за папулярнасць чэшскай культуры за мяжой, мы хацелі б прапанаваць вам "прадэгуставаць" усё цікавае напрамкі сучаснай чэшскай культуры, што б гэта ні было – класічная музыка, традыцыйнае ці нонканфармісцкае выяўленчае мастацтва, мастацтва слова або танец. Мы па-

кажам вам фотаздымкі, фільмы, карціны, скульптуры, прывязем музыкаў і пісьменнікаў і будзем падтрымліваць пераклад іх кніг. Мы верым, што знойдзем паразуменне беларускіх устаноў і партнёраў, каб наша прапанова магла быць сапраўды разнастайнай. Таксама мы пастараемся адкрыць грамадскасці новы будынак пасольства па вуліцы Нагорнай, 12, каб беларусы ведалі яго не толькі як месца, куды яны прыходзяць па візы. Я хацеў бы, каб разам з намі ў памяшканнях пасольства вы вывучалі чэшскую мову, і гэтыя веды служылі б вам на карысць і на радасць вашым блізкім. Творы і творцаў мы прывязем не толькі ў Мінск, мы паспрабуем знайсці аўдыторыю і ў рэгіянальных цэнтрах. Не сумняваюся, што па ўсёй Беларусі мы адшукаем нямала чытачоў, аматараў мастацтва, якія стануць сябрамі чэшскай культуры і нашай краіны, і што наша праца будзе прыемнай і карыснай. Але гэта залежыць і ад вашай зацікаўленасці. Зьлучыце нас у прыемнага чытання і паспяховага 2017 года!

Мілан Экерт,
Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Чэшскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь

Жывы чэшскі класік Мілан Кундэра піша, што Сярэдняя Еўропа – гэта стан мыслення. У палітычным сэнсе гэта буферная зона з прыязным надвор'ем і, як кажуць, міралюбнымі людзьмі. Спрэчкі пра само існаванне Сярэдняй Еўропы бываюць бяскожныя і ўтомныя. Думаю, што сярэднеўрапейства можа азначаць здольнасць запазычваць усё самае лепшае злева і справа, кажучы не толькі ў геаграфічным сэнсе – з усходу і з захаду.

Мілан Кундэра, магчыма, пагадзіўся б са мной, калі б я сказала, што ўнікальнасць нашага рэгіёна найлепшым чынам адлюстроўваецца ў культуры. Менавіта адсюль, з Чэхіі або з Беларусі, з уяўнай перыферыі двух вялікіх светаў, можна было чакаць новай імпульсы і стымулы для будучыні. Прынамсі, так было. Вялікія творцы, якія жылі ў стракатым катле народаў, карысталіся менавіта тым, што нашы абшары няпроста было дапасавачь ні да Усходу, ні да Захаду. Аднак тая разнастайнасць, якая спарадзіла вялікія творы мастацтва, не раз была выкуплена вялізнымі ахвярамі і трагічнымі лёсамі людзей, у тым ліку лёсамі творчых геніяў. І усё адно я лічу, што пра сваё сярэднеўрапейства мы ў апошнія гады часта забываем. Быццам зручней было б выбраць

адзін з двух вялікіх шляхоў. Або на Усход, або на Запад. Я радая, што літаратура гэтую нялёгкаю ідэнтычнасць яшчэ не выкінула ў металалом. Пісьменнік Яхім Топал, гоць светляга кніжнага кірмаша ў Мінску, напісаў выдатную кнігу "Цэх д'ябла", ідэя якой прыйшла да яго ў Мінску, канкрэтна, як ён сцвярджае, у мінскім аэрапорце, калі ён чакаў самалёт, які пераправіў яго дадому ў Прагу. Гэтая невялікая кніга з 13 раздзелаў заслугуе вашай самай пільнай увагі, і я не пабаялася б нават паставіць яе побач з іншай выдатнай кнігай пра Сярэднюю Еўропу, якая нядобраахвотна зрабілася Еўропай Усходняй, гэтым разам з кнігай немастацкай – "Крываавыя землі" амерыканскага гісторыка Тымаці Снайдэра.

Пра тое, дзе ж знаходзіцца цэнтр Еўропы, я нядаўна даведалася з кароткага тэлевізійнага цыклу пра беларускіх паэтаў, які знялі чэшскія рэжысёры Радзім Прахазка і Эрыка Гнікава. Беларускі паэт Уладзімір Арлоў у Полацку тлумачыць гледачам, што менавіта тут знаходзіцца той пункт, той сапраўдны

і іх культур – такіх надзвычай блізкіх, хоць мы пра гэта нярэдка нават не здагадваемся. Я цешуся, што кіеўскі Чэшскі Цэнтр разгортвае сваю культурніцкую дзейнасць і ў Беларусі, чаго б тая дзейнасць ні датычыла – ці моўныя курсы, ці канкрэтнае супрацоўніцтва на культурнай глебе. Бо праца над станам нашага мыслення ўваходзіць у нашы непасрэдняе працоўныя абавязкі!

Луцыя Ржэгаржыкава,
дырэктарка Чэшскага Цэнтра ў Кіеве

ЧЭШСКІЯ ЧАМУ ВАЖНА ВЕДАЦЬ ЧЭШСКУЮ ЛІТАРАТУРУ ЦІ ХАЦЯ Б НЕШТА ПРА ЯЕ ЧУЦЬ

СТАНІСЛАЎ БЭРАН

Нарадзіўся ў 1977 г. у Індэржыхавым Градцы. Выдаў зборнік вершаў *"Зладом"* (2002), зборнік апавяданняў *"Калі ты памрэш, ніхто не захоча дакранацца да тваіх грудзей"* (2007), раман *"Тліняныя дні"* (2009) і яшчэ адзін зборнік апавяданняў *"Жанчына-здаравіла і паглынальнік агню"* (2013).

Як можна параіць нешта, часткай чаго ты ў пэўным сэнсе ёсць, і пры гэтым пазбегнуць таннай прапаганды і настырмага выпрошвання прыхільнасці? Мне прыходзіць да галавы параўнанне дастаткова прыземленае, але ў той жа час і дастаткова зразумелае для ўсіх культур і кантынентаў. Момант, які, напэўна, здараецца з кожным з нас. Непадалёк ад дому, у якім я жыву, трымаў сваю краму адзін мяснік. Тоўсты, невялікага росту спадар з жонкай, з драўлянай каладой, халадзільнай шафай і каўбасамі, развешанымі на кручках уздоўж сцяны. Я

часта і з задавальненнем купляў у яго мяса, часам спыняўся проста паразмаўляць. Дзе-цяма са школы побач гэты мяснік згоргтэваў за нейкія капейкі ссабойкі. Я купляў свініну, курцы, а раз на тыдзень з крамы па вуліцы цягнуўся пах смаленага дрэва – гэта калі ён вэндзіў каніну. Свежая конская каўбаса ва ўсім горадзе была толькі ў яго, і кожны, каму яна да спадабы, гэта ведаў. Іншыя мяснікі славіліся хто сваімі свіннымі хвосцікамі, хто прыпраўленаю грудзінкай. Аднак свініну, ялавічыну і кураціну мелі ўсе.

Мне хацелася б кнігі, напісаныя пачэшску, лічыць непаўторнаю стравай, што ўзнікае ў краме мясніка, які адсякае мяса ад касцей гэтага свету і ператварае яго ў нешта, што выклікае абсалютна непаўторнае ўражанне ва ўсіх, каго яна прывабіць і каму паспытаць адзін раз будзе мала. Таму што вядома, што класікамі тыпу Грабала, Чапэка, Гашака ці Кундэра майстэрства мясцовых мяснікоў сябе не вычарпала. І хоць вядома, што іх часам перасолення вырабы з недасканалым смакам не абавязаны падабацца кожнаму, яны могуць быць жаданай зменай у меню, поўным рускага баршчу, французскага віна, гамбургераў ці так папулярных апошнім часам скандынаўскіх мясных шарыкаў з фаршу.

Каб пакінуць тэрыторыю літаратурнага мясакамбіната, узгадаю яшчэ адну вельмі добрую прычыну, для чаго варта ведаць сучасную чэшскую літаратуру. З улікам улюбёнай чэшскай дысцыпліны, якой ёсць выкопванне нябожчыкаў, то-бок небяспекі таго, што цікавы аўтар будзе адкрыты ўжо пасля сваёй смерці і тым самым, магчыма, пазбаўлены актуальнасці, – дык вось: чым чакаць, лепш апырадыць літаратурных магільшчыкаў і падрыхтаваць для іх забаву. Гэтае пачуццё, безумоўна, таго вартае.

РАДКА ДЭНЭМАРКАВА

Пісьменніца, сцэнарыстка і перакладчыца. Сярод іншага напісала раманы *"А я усё: хто там гружае"* (2005), *"Трошы ад Гітлера"* (2006), *"Кобальд"* (2011) і *"Сачыненне па гісторыі радасці"* (2014). Нарадзілася ў 1968 г. у Кутнай Горы, скончыла Карлаў універсітэт па спецыяльнасцях германістыка і багемістыка. З 2004 г. у вольнай прафесіі.

ЗАМЕРЗЛАЕ МОРА ЎНУТРЫ НАС

Літаратуры нельга хаваць пакуты, якія пісьменнік перажывае з сабой і з рэчаіснасцю. Чэхія – гэта рэчаіснасць, ад якой нельга ўцячы. Нельга пісаць, пакуль мы не бачым цэласна тая сацыяльна-гістарычныя сувязі, якія прывялі да нашай цяпершчыны. Але наша рэчаіснасць, нашы спрэчкі маюць іншую форму. І літаратура павінна іх апісаць с патаемнай любоўю і бязлітаснай крытыкай. Чэшская літаратура факусуецца і на бесцярымномным назіранні калектыўных эмоцый, якія так падобныя да індывідуальных пачуццяў. І ў гэтай хваравітай атмасферы яна прыкмячае выбітнасць людзей, класаў, народаў. Я пішу па-чэшску, спасылаючыся на досвед Чэхіі. Чэхія – маленькая краіна, якая мае велізарную мінуўшчыну. Чэхі былі часткай немалой колькасці культур, яны стварылі свое асабістае разуменне свету. Адсюль паходзіць іх беспкапотносць, смутак, іронія і спецыфічныя рысы гумару, які выглядае па-вар'яцку і вынікае з трагічнага

досведу. Чэшская літаратура выходзіць са сваёй маніякальнай самасканцэнтраванасці. Яна не можа паўтараць сказы, якімі гаворыць грамадства. Яна павінна знайсці праўдзівыя сказы, якія адпавядаюць нашаму стану розуму і гэтаму зменліваму свету. Калі мова пісьменніка не вытрымае выпрабавання, то яго не вытрымае ні тое, што той пісьменнік кажа. Кожная мова – гэта цэласная сістэма мыслення. Яна ўплывае на ўспрыняцце свету. У чэшскай мове мяне ўражвае магчымасць рэзкага пераходу ад пешчанья да замаха сякерай. Ад салодкай, паэтычнай глазуры да цемры. Гэта вельмі жорсткая і эмацыянальная мова. Музыка словаў, якую можна прыстасаваць да рытму Е.С. Баха і "Rolling Stones". Ціхая паверхня, хоць на глыбіні заўсёды нешта адбываецца. Каларовасць і напружанасць словаў, насычаная ўплывамі нямецкімі, рускімі, польскімі, славацкімі, габрэйскімі, англійскімі. Пісьмен-

нік павінен быць строгі, і стаяць часам над чэшскай мовай з лугай або з пілцэтам у руцэ, і састаўляць словы разам асцярожна, радыкальна паказаць цуды, якія ў ёй схаваныя. І гэта вялікая тэма: колькі літаратуры, а таксама менталітэт народа і самога чалавека, вызначае мысленчы сусвет роднай мовы. Гаворка пра розныя сістэмы мовы і культурных мадэляў унутры і вакол іх. Я вызраваю мову, не пакідаю яе ў спакоі, калупаюся, абуджаю ў ёй нячысцікаў, няхай пакажа сваю аўтэнтычнасць ва ўсім характэве і кантрастах. Калі правільны чытач не натыкаецца на правільную кнігу ў правільны час, то адбываюцца скажэнні і памылкі. Чытаць з кнігай незваротна размінуюцца. Некаторыя кнігі трэба чытаць ва ўзросце, у якім яны з чалавекам перасякаюцца, пазней ён ужо з імі размінюцца назавусёды. Трэба каб кнігі можна было чытаць па-рознаму, са сваймі накі-

чымы учора. Кожная добрая кніга заслугоўвае сваёй "тэорыі", Мілан Кундэра мае рашыю: літаратурныя тэарэтыкі думаюць, што ведаюць усё пра сэксуальнае жыццё Кафкі, а пры гэтым яны не маюць ні найменшага ўяўлення пра сэксуальныя мары ўласных жонак. Мы ў Чэхіі ведаем, што калі грамадства адгародзіцца ад літаратуры, у якой сядзіць сур'ёзна і нязручны, прагны да зменаў дух, то гэта роўна абвешчана банкруцтва. У Кафкі ёсць ліст, у якім ён апісвае свае патрабаванні да кнігі: "Калі кніга, якую мы чытаем, не абуджае нас ударам кулака па чарапе, то навошта мы яе тады ўвогуле чытаем? Каб яна зрабіла нас шчаслівымі? Бажа мой, шчаслівыя мы былі б, нават калі меншыя за нас кнігі, якія б нас ашчаслівілі, мы маглі б на крайні выпадак напісаць і самі". Кніга павінна быць сякерай на замерзлае мора ўнутры нас. Чэшская літаратура папамагае здабыць чуйнасць да досведу пакуты.

Кожная мова – гэта цэласная сістэма мыслення.

ПАВЕЛ ГЭБЛ

Сцэнарыст, рэжысёр, празаік. Нарадзіўся 7 красавіка 1967 г. у Угэрскім Градзішчы. (Су)аўтар некалькіх фільмаў. Выдаў дзве паспяховыя празаічныя кнігі: *"Ціхі суразмоўца"* (2008) і *"Пеніс праўды 2012"* (2010).

Месца недзе на планеце, па-за межамі Чэшскай Рэспублікі. Луг пад лесам. Каза ўцякла з хлява і пайшла на спатканне з казлом. Абое – аматары культуры. Казёл, каб паказаць сябе, прыцягнуў каробку з кінастужкай. Гэта казіная ўлюбёная. Ён знайшоў яе ў смеці ля кінатэатра. Дзякуючы дыгіталізацыі, гэтая цэлюлозная стужка ўжо нікому не патрэбная. Вось яны сустрэкаюцца. Радасна блеюць. Цалуюцца. Казёл адчыняе капшот каробку, і абое бяруцца гэты далікатэс... жавач. Каза праглынае і падымае галаву: "Добрая. Але кніжка была лепшая". Казёл дзівіцца, спачатку прымае

гэта за няўдзячнасць, потым у ім перамагае цікаўнасць: "Я нават не ведаў, што ёсць яшчэ і кніжка. Яна і ў цябе ёсць?" "Ёсць, але яна напісаная такой дзіўнай мовай... для нас яна наогул незразумелая... нейкая чэшская... чытаць немагчыма... хіба толькі, калі нехта перакладзе... але такое здараецца нячаста... і прытым гэтыя чэхі – такі смешны народ... чаго яны ў сваім агародзе не маюць, на тое

ім пlying... а пры гэтым... мы гэтыя іх кніжкі нават не можам прачытаць, перш чым з'ямо... толькі вось іх выдаўцы думаюць, што гэта праца міністэрства, а міністэрства нічога не думае... такія вось чэхі, што з іх узяць".

ПЭТР ГРУШКА

Нарадзіўся ў 1964 г. у Астраве. Склаў шэсць паэтычных зборнікаў, за адзін з іх (*"Дармы"*, 2012) атрымаў у прэстыжную Дзяржаўную прэмію Чэхіі па літаратуры за 2013 год. Займаецца гісторыяй літаратуры, працуе ў Інстытуце чэшскай літаратуры Акадэміі навук Чэхіі, выкладае ва ўніверсітэтах.

Калі планета Венера была яшчэ зусім невядомай, астраномы паслалі на яе даследчы зонд. Спецыяльныя фотаапараты павінны былі праз спадарожнік даслаць увогуле першы здымак паверхні Венеры, які толькі чалавек мог пабачыць. Падобным чынам мы павінны былі атрымаць звесткі пра тое, з чаго гэтая планета складаецца. З гэтай мэтай у зонд было ўмантавана адмысловае прыстасаванне: доўгая высокая рука з кіпцямі на канцы, якая магла б ухапіць нешта з паверхні таямнічай планеты, уцягнуць усярадзіну і там правесці аналіз незнаёмага ўзору.

наблізілася да паверхні і ўхапіла ў кіпці кавалачак Венеры, як і было запраграмавана. Аднак гэтым кавалачкам было ярка за веку фатаграфічнага аб'ектыву, над якім у зондзе неадкладна быў праведзены падрабязны аналіз. Неўзабаве да навуковай эліты, што ўладкавалася перад сваімі кампутарамі, павандравала паведамленне, якое павінна было нарэшце адкрыць чалавецтву склад невядомасці. Невядомасць складалася з тыповых элементаў чорнага веку на фатаграфічны аб'екты.

Я думаю, што чэшскай літаратуры здаўна ўласціва нешта з апісанай падзеі – такі адмысловы тып абсурднасці, у якой ёсць нешта камічнае і нешта лірычнае. А таксама ўвага да звычайных рэчаў, што адваліліся. І здольнасць знаходзіць хваляючую невядомасць менавіта ў іх.

Як толькі зонд прыземліўся на паверхні Венеры, ён трапіў у шалёную тэмпературу 480°C. Праз гэта ён на фатаграфічным аб'ектыве не зафіксавалася, адляпілася і ўпала перад зондам на зямлю, то бок на Венеру. У гэты момант высокая рука людскога пазнання пачала рабіць сваю працу – прыстасаванне

Чэшская літаратура – гэта літаратура Сярэдняй Еўропы.

ПЭТРА ГУЛАВА

Нарадзілася ў 1979 г. у Празе. Скончыла мангалістыку і культуралогію на філасофскім факультэце Карлавага ўніверсітэта. Займаецца публіцыстыкай, напісала восем празаічных кніг. Дэбютавала творам *"Тамяці маёй бабулі"* (2002), апошняя выдданая аповець з аўтабіяграфічнымі рысамі мае назву *"Мачыха"* (2014).

Чэшская літаратура – гэта літаратура Сярэдняй Еўропы. Таму для заходнеўрапейскага чытача яна недастаткова "чужая", каб быць экзатыкай, але ў той жа час яна і не безумоўна "наша", то бок такая, якая б "нашай" мовай гаварыла пра "нашы" праблемы. Для такой літаратуры няма шуфлядкі, стандартнага ярлыка. У дзевяностаыя гады такой шуфлядкай быў посткамунізм. Але чэшская літаратура ўжо даўно перастала быць так званай літаратурай посткамунізму. Сёння яна перадусім літаратура дзэзілужыі. Грамадскай і інтымнай. Нібыта на нешта напаролася, і цяпер пра гэта трэба шчыра паразмаўляць. З грамадствам, з сям'ёй, дома. Са знакамітым чэшскім гумарам альбо без яго.

ЯН НЕМЕЦ

Нарадзіўся ў 1981 г. у Брне. Выдаў зборнік вершаў *"Першае жыццё"* (2007), кнігу апавяданняў *"Песа для чатырох рук"* (2009) і роман *"Гісторыя святла"* (2013), прысвечаны жыццю і творчасці класіка еўрапейскай фатаграфіі Францішка Дрцікола.

Калі задумацца, чаму важна ведаць чэшскую літаратуру, то я мушу сказаць, што напярэду гэта не так і важна. Важна не ведаць чэшскую літаратуру – важна чытаць добрыя кнігі. І гэта адразу трынаццаць папруга: 1) канкрэтнае чытаць замест абстрактнага ведаць; 2) азначэнне добрыя, якое разумее кожны, замест прыметніка чэшскую, які выражае толькі прыналежнасць да народа; 3) і нарэшце, я заўсёды больш люблю размаўляць пра кнігі, чым пра літаратуру, у якой асобныя кнігі занадта лёгка становяцца непрыкметнымі. У тым, каб так пасунуць

растр, ёсць адзін вялікі плюс: раптам знікае патрэба кагосьці пераконаваць і рабіць нацыянальную рэкламу ў нацыянальнай афарбоўцы. А на добрых кнігах мы сядземся, і не мае значэння, нямецкія яны, французскія ці чэшскія; мне нават не перашкаджае, што французскія і нямецкія на працягу ўжо некалькіх стагоддзяў значна пераважаюць. Важна, што і ў Чэхіі сёння за год выходзіць пара-тройка кніг, якія вытрымаюць любую канкурэнцыю на любым рынку. Засталося толькі зразумець, якія гэта кнігі.

Чэшская літаратура – гэта ўпартасць. Пісаць кнігі на мове, на якой размаўляе дзесяць мільянаў чалавек, – тут патрэбна немалое нахабства альбо схільнасці да самагубства. Нягледзячы на гэта, кнігі ў нас пішуцца, выдаюцца, і людзі іх чытаюць. Магчыма, таму, што для нас чэшская літаратура, як і ў XIX стагоддзі, усё яшчэ значыць чэшскі народ, яго падтрымку, яго сутнасць. Ёсць у гэтым кафкаўская абсурднасць, смешная мудрасць вяакі Швейка і Невыносная лёгкасць, а таксама пакуты Бажаны Немцавай і ўсіх тых упартых, якія лічылі, што чэшская мова мае права быць мовай, на якой пішуць і чытаюць кнігі. Чэшская літаратура – гэта смеласць, сярэднееўрапейская традыцыя і самагубчая любоў да малой мовы.

МАРКЕТА ПІЛАТАВА

Аўтарка прозы і паэзіі, перакладчыца, журналістка. Нарадзілася ў 1973 г. Выдала кнігі прозы “*Жоўтыя вочы вядуць дадому*” (2007), “*Мая самая любімая кніга*” (2009), “*Цунамі-блэз*” (2014), пяць кніг для дзяцей і зборнік паэзіі “*Арышт ветру*” (2011). Яе кнігі былі перакладзены на 7 моваў.

Чэшская літаратура – гэта ўпартасць.

ІРЭНА ДОЎСКАВА

Нарадзілася ў 1964 г., пісьменніца. Выдала больш за дзесяць кніг (паэзія, апавяданні, аповесці, раманы), апошняя з іх – аповесць “*Мядзведжы танец*”. Найбольш вядомая вольнай трылогіяй “*Моцны Жбуць*” (1998, па-беларуску 2015), “*Анегін быў маскаль*” (2006) і “*Дарда*” (2011).

Чаму важна ведаць чэшскую літаратуру?.. Проста таму, што часам можна сустрэць вельмі добра напісаную кнігу. Напрыклад, такую, у якой адлюстроўваецца хаця б кавалак нашага спецыфічнага (сярэднееўрапейскага) досведу, без падлашчвання да тэндэнцый, літаратурных камісараў ці, наадварот, чытачоў. Кнігу, якая нясе ў сабе асабісты погляд, у якой ёсць жыццё і патэнцыял выйсці па-за рамкі. І якая не адносіцца да катэгорыі, якую я называю “філатэлісты – філатэлістам”. Але ўсё гэта, безумоўна, можна сказаць пра любую літаратуру, не толькі чэшскую.

Мы, пісьменнікі “малой мовы”, гэта добра ведаем. Свет літаратуры несправядлівы. Колькі ёсць у чэшскай літаратуры, галоўным чынам у старэйшай, выдатных вершаў і прозы, якія ніколі не перакročылі парог Чэшскай мовы. З палітычных ці фінансавых прычын або таму, што не падыходзілі да вобразу, які пра чэшскую літаратуру стваралі замежныя кафедры багемістыкі. Чэшская літаратура цяжка класіфікуецца. Не ўсе мы – “дзікія аўтары з усходу” і не напіваемся півам. Самыя цікавыя рэчы, якія ўзнікаюць у Чэхіі, часта крохкія і не прызначаныя для чужых вачэй. Мы выраслі з перарванага карання, з напружання супрацьлеглых сілаў. Мы стамілі паміж усходам і захадам і здольныя адчуваць абодва. Чэшская рэальнасць – гэта

канфлікты і крызісы. Для цела і душы гэта не вельмі здаровыя рэчы, але літаратура імі жывіцца добра, бадай, часам нават у нейкім сэнсе расцвітае. Праўда, не так, як упэўненая ў сабе літаратура заходніх краін, што цвёрда стаіць на нагах, або, напрыклад, пісьменства Расіі. Наша творчасць заўсёды была трохі эксцэнтрычна. Поўная сумневаў і самакапання, гратэскавая, летуценная, наўная і мудрагелістая. Мы цягнемся па зямлі, якая ўвесь час мяняецца, ходзім па крузе. І пры гэтым часам, у момант літасці, адкрываем нешта, што ніколі б не прыйшло да галавы самаўпэўненаму хадаку. Менавіта ў гэтых праблэмах – наша багацце. Тое, што мы можам прапанаваць “свету”.

МАГДАЛЕНА ПЛАЦАВА

Нарадзілася ў 1972 г. у Празе, жыве ў Ліёне. Піша прозу, тэатральныя п’есы, творы для дзяцей, займаецца публіцыстыкай і перакладамі. Напісала кнігі апавяданняў “*Соль, авечкі і камяні*” (2003) і “*Утылізаваны муж*” (2008), аповесць “*Вяртанне дзяўчыны*” (2004) і раманы “*Ааронаў скок*” (2006) і “*Анархіст*” (2013).

Мы, пісьменнікі “малой мовы”

“колькі моваў ведаеш – столькі разоў ты чалавек”

КАТЭРЖЫНА ТУЧКАВА

Аўтарка празаічных кніг, мастацкая куратарка. Нарадзілася ў 1980 г. у Брне. Сярод іншага напісала кнігі “*Выгнанне Герты Шнірх*” (2010) і “*Жыткаўскія багіні*” (2012, па-беларуску 2016). Належыць да самых чытаных чэшскіх пісьменніц сучаснасці.

Чытачы з колькасна вялікіх народаў, які з вялікіх моваў, маюць тэндэнцыю разважаць толькі над сабой, нібыта ў межах маленькіх краін не магло ўзнікнуць нічога вартага ўвагі. Часткова гэта натуральна – кожнаму сваё мілейша, больш за тое, ёсць цалы шэраг праблем, звязаных з перакладам – найперш ягоны кошт.

Але, нягледзячы на гэта, займацца малымі літаратурамі варта. Тэксты, якія ў іх узнікаюць, прыносяць часам зусім іншы погляд на агульныя ці актуальныя тэмы, амаль заўжды даюць уяўленне пра іншыя культурныя звычэй і традыцыі, часта сапраўды экзатычныя. Прапануююць рэчаіснасць, сервіраваную на падносе суседа. Вам не цікава, якая яна на смак?

Я сабе заўсёды нагадваю прымаўку “колькі моваў ведаеш – столькі разоў ты чалавек”. Калі спраецываваць гэта на літаратуры, у тым ліку малых, то атрымаецца: колькі твораў на розных мовах прачытаеш – столькі народаў (хаця б крыху) зразумееш.

ТОМАШ ЗМЭШКАЛ

Нарадзіўся ў 1966 г. у Празе. Скончыў аддзяленне англійскай мовы і літаратуры ў Кінг’с каледж лонданскага ўніверсітэта. Аўтар трох празаічных кніг: “*Любоўны ліст клінапісам*” (2008), “*Біяграфія чорна-белага ягняці*” (2009) і “*Сакрат на экватары*” (2013).

Не чытайце чэшскую літаратуру! Няма прычыны, каб яе чытаць! Пазбягайце яе як халеры. Уберажыце сябе ад пакутаў. Вы ўсё адно яе не зразумеете. А гэтыя чэхі...

Пішуць на жаліва складанай мове! Хто б такую вучыў? Лепш ужо вывучайце англійскую ці кітайскую, бо чэшскую адолеюць хіба самі чэхі. Калісьці там жыў Гашак, аўтар Швейка, памёр у сорак гадоў. Ну, ведаецце, Першая сусветная і гэтыя чэхі! Швейк, кажучы – іх жыццёвая пазіцыя! Калісьці там жыў Кундэра, пісьменнік, яго выгналі ў сорак шэсць, і ён вырашыў лепш застацца ў Парыжы, у Празе яго усё роўна забракавалі. Двойчы – для пэўнасці. Ну, ведаецце, іх там зашмат, гэтых пісак. Калі памруць, можа, іх нехта перакладзе, ..але яны піюць піва, у іх абсалютна бяздарная футбольная каманда, і “Шкода”, якая ўсё адно належыць немцам.

Так, часам там нешта вылуціцца. Але... Не круціце галавой! Гэта я кручу? Ну што ад іх чакаць?

Да чаго ўжо Гавэл пасля смерці... Ай, не варта размовы. Ці знойдзецца увогуле нехта, хто можа назваць хоць трох жывых чэхаў?..

Я – не!

Не чытайце чэшскую літаратуру!

Яна пра чэхаў!

Не чытайце чэшскую літаратуру – яна пра чэхаў!

ЧЭШСКИЯ (1900–2014) БЕСТСЕЛЕРЫ

Швейк, створаны сярод смярдзючых сыроў, змагар супраціву, перакладзены на чувашскую, і забыты Багуміл Грабал

У канцы лютага 1921 года за вокнамі шынка “У Панэкаў” у пражскім рабочым квартале Жыжкаў з’явіліся плакаты з адовай: “Гэта кніга выходзіць цяпер у Францыі, Англіі і Амерыцы! Перамога чэшскай кнігі ў замежжы! Першы наклад 100 000 асобнікаў!”

АЎТАР: ІВАН МОТЫЛ, НАРАДЗІўСЯ ў 1967 ГОДЗЕ, ЧЭШСКИ ЖУРНАЛІСТ І ПАЭТ

ПЕРАКЛАД: СВЯТЛАНЫ РОГАН

Выкіньце Тарзана, чытайце Швейка!

Першы чэшскі сусветны бестселер на даялягдзе? Пакуль што не, гэта адно пражскіх прадстаўнік багемы і аўтар гумарыстычных апавяданняў Яраслаў Гашак [1883–1923] тыповым для сябе спосабам пачынае выдаваць раманы ў частках, які называў “Прыгоды ўдалага ваякі Швейка ў сусветную і грамадзянскую вайну ў нас і ў Расіі” (пазней перайменаваны аўтарам у “Прыгоды ўдалага ваякі Швейка ў сусветную вайну”). У час, калі Гашак развешваў плакаты па шынках, у яго былі напісаны толькі першы том задуманага твора і мноства даўгоў у жыжкаўскіх кормах. Вінен ён быў і ў згаданым шынку

“У Панэкаў”, доўг перад якім хацеў сплаціць першымі 150 асобнікамі “Швейка”. Шынкар ад гэтага быў не ў захваленні. І справядліва. Прадалося ўсяго 40 кніг, а астатнія пайшлі на загортанне сыркоў і сардалек.

Гэта гісторыя найвялікшага бестселера, які быў напісаны на чэшскіх землях, а да канца 2013 года перакладзены на 58 моваў, пачалася сярод смярдзючых сыроў у глухой пўнушцы. І хоць праз некалькі месяцаў працяг Гашакавага рамана ў частках заўважыла крытыка і чытачы, сусветнай славы аўтар не дачакаўся. Над недапісаным і холадна

ўспрынятым творам Гашак памёр у 1923 годзе, не дачыўшы да здзяйснення прарочых словаў, якія ён сам прамовіў над паўлітровым кувалем. “Перамога чэшскай кнігі ў замежжы! Выкіньце са сваіх бібліятэк “Тарзана ў джунглях” і ўсякія дурныя пераклады кніг жахаў! Наважцеся на рашучы ўчынак і пакажыце, што вы знаецеся на чыста чэшскай кнізе! Мы не абяцаем вам ніякіх узнагародаў, але пакажам вам, што вы атрымаеце новы гумар і сатыру! Рэвалюцыя ў чэшскай літаратуры! Найлепшая гумарыстычна-сатырычная кніга ў свеце!”

Юліус Фучык па-татарску

Не кожны на радзіме Яраслава Гашака зычыў Швейку ягонага пераможнага паходу на міжнародны кніжны рынак. У эру сацыялізму (1948–1989) кіроўная камуністычная партыя лічыла найвялікшым экспертным бестселерам кнігу пражскага камуністычнага журналіста Юліуса Фучыка, пакаранага смерцю нацыстамі ў 1943 годзе. Дакументальная кніга Фучыка “Рэпартаж з пяці на шы” хоць і складаецца з захапляльнага набору маляваў, якіх патаемна выносіліся са следчай турмы, але аўтэнтычнасць запісаў паставіла пад сумнеў камуністычная цензура. Рэч у тым, што пасля вайны бальшавікі вырашылі змаўчаць той факт, што Фучык гуляў з гестапа ў вялікую гульню і, намагаючыся ўратаваць сваіх сяброў, абяцаў следчым сенсацыйныя звесткі пра дзейнасць супраціву. “Было неабходна пачаць вялікую гульню. Ад мяне чакалі сенсацыі. І я ім яе даў. Мне шмат абяцалі за мае словы. Я і гаварыў”, – не хавае свайго

плану сам Фучык. Тым не менш, партыя, урад і тайная паліцыя вырашылі, што з Фучыка трэба абавязкова зрабіць вянца, які маўчаў як скала, а з кнігі галоўны друкаваны тавар на экспарт у так званыя прагрэсіўныя краіны. Гэта ім удалося: у 1973 годзе цензураваная версія “Рэпартаж з пяці на шы” была перакладзеная ўжо на 77 моваў, а мільённыя накладны мелі галоўным чынам пераклада на нацыянальныя мовы былога Савецкага Саюза. Рэпартаж выйшаў, напрыклад, па-руску, украінску, армянску, азербайджанску, чувашку, татарску і узбекску. У Чэхаславакіі Фучыкава кніга таксама выходзіла штогод, і яе мусілі купляць усё новыя і новыя пакаленні вучняў, твор уваходзіў у абавязковую школьную праграму.

Мастацкі крах Мілана Кундэры

Пры гэтым кіраўніцтва сацыялістычнай Чэхаславакіі з цяжкасцю трывала праявы захаплення і цікавасці дэмакратычнай часткі Еўропы да забароненых рэжымам пісьменнікаў ці літаратараў-эмігрантаў. У партыйным штодзёніку “Рудэ права” яшчэ ў 80-я гг. XX ст. пісалася, што продажы забароненых на радзіме кніг Мілана Кундэры, Людвіка Вацуліка ці Ёзэфа Шкворацага на Захадзе не перавышаюць 600 асобнікаў на адзін твор. Маўляў, гэтыя запраданцы пацярпелі мастацкі крах. Аднак беспаспяховаць прагрэсіўных прарэжымных пісьменнікаў на захад ад чэхаславацкіх межаў “Рудэ права”

тлумачыла пры дапамозе амаль камічнай аргументацыі: “Калі чэшская літаратура не займае на Захадзе таго месца, якое ёй належыцца ў сацыялістычных краінах, рэч не ў яе якасці, а ў стратэгіі імперыялізму”.

І ўсё ж Усход і Запад прыйшлі да згоды ў пытанні двух найлепшых прадаваных чэшскіх аўтараў. Гэта былі раманіст і драматург Карэл Чапек і знакаміты “пабітэль” Багуміл Грабал. Чапекавы творы былі перакладзеныя прыблізна на пяць дзясяткаў моваў, і яшчэ пасля краху камунізму ў 1989 годзе добра прадаваліся ў Чэхаславакіі. Затое накладны

кніг Багуміла Грабала рэжым прэзідэнта Густава Гусака абмяжоўваў, па аўтара сталі чэргі ў кнігарнях, а на чужыне Грабал быў пакрысе перакладзены на больш чым трыццаць моваў. Але няма прарока ў сваёй айчыне, і сённяшня чэхі не чытаюць ані Чапэка, ані Грабала.

Калі адразу ж пасля рэвалюцыі ў 1989 годзе можна было выдаваць Грабалавы кнігі наклады ажно 80 тысяч экзэмпляраў (напрыклад, у выпадку рамана “Я абслугоўваў ангельскага караля”), сёння гэты аўтар прадаецца ў мізэрных накладах, ад 300 да 1000 асобнікаў.

Ад Бэзруча да народных бестселераў

Колішні таталітарны рэжым наогул любіў ускладняць працу гісторыкам літаратуры. Бестселеры ствараліся ілунчна, а сапраўдная чытацкая вартасць не адпавядала накладам. Адзін з прыкладаў – уяўны сусветны поспех паэта Пэтра Бэзруча (1867–1958) і яго адзінага зборніка “Слэзскія песні”, які і сёння не мяняе ілюзій. Фігура часта прэзентуецца як самы перакладны чэшскі кніга вершаў (на больш чым 40 моваў). Бэзруч быў, натуральна, як і Юліус Фучык, экспертаваны перадусім у сяброўскія сацыялістычныя краіны, а кніга выйшла, напрыклад, у албанскай, серба-харвацкай, серба-лужыцкай, в’етнамскай ці кітайскай версіі.

Стварэнне дафініцы чэшскага бестселера праблематызуе і іншыя знакамітыя аўтары. Многія чэхі любяць падаваць у якасці нацыянальнага скарбу і па сённяшні дзень добра прадаваныя кнігі пражаніна Франца Кафкі (1883–1924). Аднак “Працэс” ці “Змак”

Кафка напісаў па-нямецку, таму гэта галоўным чынам хіты нямецкамоўнай дыяспары. Праблему складаюць і франкамоўныя празаічныя творы чэшскага пісьменніка Мілана Кундэры. Гэты аўтар мала што піша па-французску, а ў дадатак яшчэ і байкава пераклад сваіх кніг на чэшскую мову.

Але відавочна, што самы перакладаны сучасны чэшскі пісьменнік таксама жыве ў Францыі. Тонкая кніжка “Еўрапейана” 2011 года аўтарства Патрыка Оўржэдніка была перакладзеная не толькі на французскую і ангельскую, але таксама на грацкую, славенскую, грузінскую, японскую, іўрыт ды іншыя мовы.

Чэхі, падобна як іншыя неангламоўныя народы, таксама ганарача айчыннымі бестселерамі. Пры гэтым мяжа, калі кнігу можна лічыць бестселерам, у Чэхіі няясная, тэарэтык літаратуры Іржы Траўнічак акрэсліў яе на 30 тысячач перакладзеных асобнікаў, бо прыблізна столь-

кі кніг на радзіме прадае найпапулярнейшы чэшскі белетрыст Міхал Бівэг. Такага выключнага накладу ў апошні час дасягнуў мала які аўтар, але гэта ўдалося, напрыклад, брненскай пісьменніцы Катэрыне Тучкавай, якая прадала пад 80 тысяч асобнікаў сваёй магічнай прозы “Жыткаўскія багі”.

Мае Чэхія і некалькі паслявоваў аўтараў, якія стаяць на мяжы белетрыстыкі і масавай літаратуры. Напрыклад, Уласціміл Вондрушка піша сентыментальна-народную гістарычную прозу, і кожную яго новую кнігу купляе ад 10 да 20 тысяч чытачоў, што – як на дзесяцімільённую краіну – сапраўды шмат, тым больш што Вондрушка выдаў ужо больш за сорок кніг. Аднак поспех бестселераў гэтага тыпу абмежаваны тэрыторыяй Чэшскай Рэспублікі, а новай “вялікай перамогі чэшскай кнігі ў замежжы”, як выхвальна прэзентаваў свой раманы пра Швейка Яраслаў Гашак, трэба пакуль пачакаць.

З СЭРЦАМ ЕЎРОПЫ

Ў СЭРЦЫ

Чэшская Рэспубліка знаходзіцца пасярод Еўропы і яна прыблізна напалову меншая за Беларусь. На чэшскай мове размаўляе каля 10 млн чалавек, сярод якіх ёсць і такія, для каго чэшская мова не родная. Такіх людзей называюць багемістамі. Багеміст – гэта істота, якая займаецца чэшскай мовай, літаратурай і культурай. 3х5 пытанняў пра краіну ў сэрцы Еўропы. Пытаюцца і адказваюць выключна багемісты.

Дзідзі ван Інген, нар. у 1982 г., правала год у Чэшскай Рэспубліцы, калі ёй было 17; потым яна закахалася ў краіну і засталася ў ёй яшчэ на 6 гадоў. Ва Універсітэце Масарыка ў Брне яна два семестры вывучала чэшскую мову, а ступень бакалаўра па спецыяльнасці “Нідэрландская мова для прыкладной эканомікі” атрымала ва Універсітэце Палацкага ў Аламоўцы. Таксама яна вывучала лінгвістыку і нідэрландскую мову знакаў у Амстэрдаме, дзе яна цяпер выкладае чэшскую. Цяпер галоўным чынам яна працуе фрыланс-перакладчыцай.

ЧАМУ ЛЮБОМУ ІНШАЗЕМЦУ ВАРТА ЧЫТАЦЬ ЧЭШСКУЮ ЛІТАРАТУРУ?

Думаю, як мінімум з дзвюх прычын. Або таму, што яго цікавіць чэшская мова і культура, лёсы чэшскіх зямель і іх насельнікі, або таму, што яго цікавіць літаратура і мастацтва ўвогуле, і нейкі фрагмент, а можа, і цэлая галіна чэшскай прадукцыі ў стане прывабіць яго і абудзіць жаданне пазнаёміцца з культурным асяроддзем, у якім яна ўзнікла. На аддзяленні славістыкі ў берлінскім універсітэце ў нас ёсць магчымасць задавальняць абедзве матывацыі, паколькі нядаўна адкрыліся новыя навучальныя праграмы – арэальныя даследаванні “Культуры сярэдняй і ўсходняй Еўропы” і кампаратывісцкая праграма “Еўрапейскія літаратуры”, – у рамках якіх можна вывучаць чэшскую літаратуру. Высветлілася, што большую цікавасць да чэшскіх літаратурных твораў праяўляюць студэнты “Еўрапейскіх літаратур”, якія, аднак, чытаюць толькі тое, што перакладзена на нямецкую ці англійскую.

ЯК ТЫ ЛІЧЫШ, КАЛІ Б ТЫ НЕ СТАЎ БАГЕ-МІСТАМ, ЦІ СУТЫКНУЎСЯ Б ТЫ З ЧЭШСКОЙ ЛІТАРАТУРАЙ? І КАЛІ ТАК, ТО ЯКІМ ЧЫНАМ?

З чэшскай літаратурай я сутыкнуўся яшчэ да вучобы ва ўніверсітэце, а менавіта калі рыхтаваўся да падарожжа па сканчанні сярэдняй школы, якое прывяло мяне ў Чэхію, Венгрыю, Славенію, Харватыю і Італію. Да таго я ведаў толькі франкамоўную творчасць Кундэры. Мой бацька заўсёды расказваў мне пра Швейка і ягоны падыход да жыцця, таму “Швейк” быў у нас дома, але ані пазней я так і не прачытаў яго цалкам. На той момант я ў Прагу збіраўся даўно, а таму ўзяў і бібліятэцы анталогію “Пражскі мадэрн”, якую ўклаў Кветаслаў Хвацік і якая ўключае чэшска- і нямецкамоўную літаратуру з Прагі і Чэхіі. Таксыт з гэтай чытанкі суправаджалі мяне ў маім першым падарожжы ў Прагу, а пазней і пры вучобе на багемістыцы.

Адпрацаваўшы год у сацыяльным праекце ва Усходняй Славакіі, я праз цікавасць да той і суседняй краінаў пайшоў вучыцца на багемістыку і славакістыку ў Берліне. Якраз у той час я зразумеў, што без чытання і без размоваў з людзьмі, якіх вы сустракаеце ў падарожжах, вы ўбіраеце ў сябе хіба што прыгожыя краявіды, якія застаюцца нейкімі ненапоўненымі сэнсам і несапраўднымі. Таму я парадаваўся магчымасці больш грунтоўнай

Ёганэс Гайнке, нар. у 1982 г. у Хале. Скончыў гімназію імя Гэта ў Ваймары і Універсітэт Гумбальта ў Берліне па спецыяльнасцях “Багемістыка” і “Еўрапейская этналогія”. Ён удзельнічае ў даследчым праекце “Секулярызаваная рэлігійная лексіка” пад кіраўніцтвам праф. Аліцы Нагурка і ў анлайн-часопісе www.povniki.de пры Інстытуце славістыкі Універсітэта імя Гумбальта.

вучобы, і ўрашце з мяне выйшаў багеміст. Думаю, што калі б я выбраў іншы шлях, я ўсё адно з часам прачытаў бы нешта з чэшскай літаратуры, чаму не?

ШТО Ў ЧЭШСКОЙ ЛІТАРАТУРЫ ЦЯБЕ НАЙ-БОЛЬШ ПРЫЦЯГАЕ?

Мабыць, пачуццё гумару і самаіронія, якія ў шмат якіх выпадках мне блізкія. А таксама гульні са словамі і гукамі.

ЯК ТЫ ЛІЧЫШ, ЧЫМ ЧЭШСКАЯ ЛІТАРАТУРА ІСТОТНА АДРОЗНІВАЕЦЦА АД ІНШЫХ ЗАМЕЖНЫХ ЛІТАРАТУР, ІНАКШ КАЖУЧЫ, ЧЫМ ЯНА УНІКАЛЬНАЯ?

Так шырока не вызначу, бо мой круггляд не ахоплівае ўсяго свету. Таму я магу хіба што сказаць, што мне падаецца асаблівым у чэшскай літаратуры ў параўнанні з нямецкай. Акрамя тыпалагічных элементаў, пра якія згадваюць часта, такіх як лірычнасць (у т.л. у прозе) і перавага пэззіі ды кампактных праявічых формаў, думаю, таксама можна назваць гуліваасць, чорны гумар, сарказм, адчуванне магі штэдзённасці і запаленай атмасферы, і, безумоўна, тыповую гаварлівасць.

ПЕРАКЛАДЧЫК (НЕ ТОЛЬКІ) ЛІТАРАТУРЫ ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ ЧАСТА ЗМАГАЕЦЦА З ТЫМ, ШТО ЗЫХОДНАЯ МОВА ПАДАЕЦЦА ЯМУ БАГАЦЕЙШАЙ ЗА МОВУ, НА ЯКУЮ ЁН ПЕРАКЛАДАЕ, ТО БОК, ЯК ПРАВІЛА, ЗА РОДНУЮ МОВУ, ХОЦЬ ГЭТА І НЕ ТАК. ЦІ МАЕШ ТЫ ПАДОБНЫ ДАСВЕД З ЧЭШСКОЙ І НЯМЕЦКАЙ МОВАМІ, І КАЛІ ТАК, ТО ЯКОГА ЎЗРОЎНО Ў МОВЕ ГЭТА НАЙБОЛЬШ ДАТЫЧЫЦЬ?

Калі я заглыблены ў адзін пераклад то мне такое таксама здаецца, аднак я ведаю, што гэта не так, калі часам спрабую нешта перакласці на чэшскую або калі мне хэнта дасылае пераклад з нямецкай на кансультацыю. Моўнае багацце, на якое нямецкая мова не мае прамога ці прыгожага адказу, я знаходжу не столькі ў моўных варыянтах, у германізмах, у формах слоў або ўвогуле ў гукавым аспекце, які так часта мучае перакладчыкаў, а ў слоўніку, дзе чэшская мова адрознівае аспекты адной рэчы рознымі словамі або дзе я мушу адзін кампактны і пры гэтым элегантны выраз доўга апісваць або замяняць чымсьці лексічна і стылістычна бяднейшым.

Ласла Ковач, нарадзіўся ў Браціславе ў 1961 г., па адукацыі гісторык. З 1987 г. жыве ў Будапешце. Працаваў навуковым супрацоўнікам інстытута гісторыі, потым на кафедры славістыкі ў Каталіцкім універсітэце. На сённяшні дзень ён вусны і пісьмовы перакладчык на вольных хлябах. Перакладае галоўным чынам з чэшскай і спецыялізуецца на прозе, гісторыі і кінамастаграфічнай літаратуры; таксама займаецца рэдагаваннем і напісаннем артыкулаў.

ВАША ІНТЭЛЕКТУАЛЬНАЕ, ДУХОЎНАЕ ЖЫЦЦЁ ЦЯЧЭ, СЯРОД ІНШАГА, ПАД СУЗОР’ЕМ ЧЭШСКОЙ КУЛЬТУРЫ І ЛІТАРАТУРЫ. ШТО ВЫ ЗДАБЫЛІ, АТРЫМАЛІ, ДЗЯКУЮЧЫ ТАМУ, ШТО СТАЛІ БАГЕМІСТАМ?

Не хацелася б, каб гэта прагучала патэтычна, але я набыў жыццёвы змест. Бо гаворка не толькі пра працу, якую я раблю – пачынаючы ад адсочвання літаратурных навінак, самога перакладу і канчаючы кніжнымі прэзентацыямі, або таксама вядзеннем экскурсіі па чэшскіх гарадах і мястэчках, чым я таксама займаюся. Паколькі я ўрашце і пераехаў у Чэшскую Рэспубліку, то гаворка таксама пра хобі, якія палягаюць перадусім на знаёмстве з чэшскай культурай і мясцовымі ладам жыцця – не важна, праз падарожжы, прагляд фільмаў, спектакляў ці праз нешта яшчэ. З другога боку, я імкнуся не замыкацца ў чэшскіх межах, я адкрыты і да іншых культур, гэта вельмі пашырае круггляд.

ЯКАЯ СІТУАЦЫЯ З БАГЕМІСТЫКАЙ І БЕЛАРУСІ? І У ЯКОЙ СТУПЕНІ ТАМ ВЕДАЮЦЬ ЧЭШСКУЮ ЛІТАРАТУРУ, ЯКІЯ ЧЭШСКІЯ АЎТАРЫ ТАМ ПАПУЛЯРНЫЯ? ЦІ ПАПУЛЯРНАЯ І САМА КРАІНА?

Сама краіна – папулярная, бо адносна даступная з Беларусі і безумоўна славуеца з турыстычнага гледжання, аднак толькі Прага або Карлавы Вары. А вось што да чэшскай

літаратуры, я б не адважыўся сказаць, што ў шырокай свядомасці беларусаў знаходзіцца хэнта з чэшскіх аўтараў, хіба што Яраслаў Гашак, або, дакладней, Швейк, герой ягонага рамана. Тыя, хто ўважлівей сочаць за кніжнымі навінкамі, могуць ведаць і некаторых іншых чэшскіх пісьмннікаў – Кундэру, Грабала, Візэга, Рудзіша, Топала. Аднак і аўтараў, якія перакладзены, і іх чытачоў у Беларусі не так шмат, на жаль. Багемістыка як спецыяльнасць у ВУН ў Беларусі з’явілася першы раз у 1996 г., таму да сённяшняга дня ў нас ужо некалькі дзясяткаў выпускнікоў, некаторыя з іх усталі на шлях літаратурнага перакладу, як прыклады прывяду імяны Веранікі Бяльковіч або Святланы Рогач.

ШТО ВЫ МОЖАЦЕ РАБІЦЬ НА КАРЫСЦЬ ЧЭШСКОЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў СЯБЕ НА РАДЗІМЕ? ЦІ ПАДОБНЫЯ ТАМТЗЫШЫЯ МАГЧЫМАСЦІ ДЛЯ ПАПУЛЯРЫЗАЦЫ ЛІТАРАТУРЫ ДА ТЫХ, ШТО МАЮЦА І СЯРЭДНЕЕЎРАПЕЙСКІХ КРАІНАХ, ЦІ, МОЖА, ЯНЫ ЯШЧЭ ЛЕПШЫЯ?

Беларуская сітуацыя вельмі спецыфічная. Хоць бы ўжо тым, што ў Беларусі дзве дзяржаўныя мовы, руская і беларуская. Кнігарні завалены рускамоўнымі кнігамі, і калі хэнта ў Беларусі і чытае, то перадусім па-руску. Для нас, беларускіх багемістаў, важныя дзве рэчы: па-першае, данесці да нашых чытачоў скарбы чэшскай літаратуры,

Тацяна Акопна, нар. на поўначы Украіны ў 1988 г. Вывучала багемістыку ва Універсітэце імя Шфаўчэнка ў Кіеве. Працуе лектаркай чэшскай мовы ў Чэшскім Цэнтры ў Кіеве. Пераклала на украінскую мову “Канец панку ў Хельсінкі” Я.Рудзіша, “Езаву Ганулю” К.Легатавай, “Таўно гарыць” П.Шабахі і інш.

Мне падабаецца слова perník (пернік). Я досыць доўга блытала яго з рагнік (параход).

КАЛІ ВЕРЫЦЬ БІБЛІЯГРАФІІ, ІСНУЕ 50 ЧЭШСКІХ ПРАЗАІЧНЫХ КНІГ У ПЕРАКЛАДЗЕ НА ФІНСКУЮ МОВУ. СЯРОД ІХ АМАЛґ ЦАЛКАМ АДСУТНІЧАЕ СУЧАСНАЯ ЛІТАРАТУРА (З 1995 ГОДА БЫЛА ПЕРАКЛАДЗЕНА ТОЛЬКІ АДНА КНІГА – “КАНЕЦ ПАНКУ Ў “ХЕЛЬСІНКІ” ЯРАСЛАВА РУДЗІША), ЯК АДСУТНІЧАЮЦЬ І ТВОРЫ ЧЭШСКІХ ПІСЬМЕННІЦ (ДАГЭТУЛЬ ПЕРАКЛАДЗЕНЫ ТОЛЬКІ БАЖЭНА НЕМЦАВА І АЛЯКСАНДРА БЭРКАВА). ЯКАЯ СІТУАЦЫЯ З ЧЭШСКІМІ ПЕРАКЛАДАМІ ВА УКРАІНЕ?

На жаль, ва Украіне сітуацыя падобная. Але мы маем выгаду, што мы амаль усе дзвюхмоўныя, таму можам чытаць і пераклады чэшскіх кніг на рускую, якіх выходзіць значна больш. У той жа час гэта і нявыгада, бо украінскі выдавец рэдка пагодзіцца выдаць аўтара, які ўжо ёсць на кніжным рынку ў рускім перакладзе. З сучасных аўтараў мы маем па адной кнізе Яна Балабана, Мілаша Формана, Яраслава Рудзіша і Міхала Візэга. Затое ў нас дзясяткі розных выданяў “Швейка” ў досыць даўнім, але вельмі ўдалым перакладзе Стэпана Масляка. Гэта дасёння вельмі папулярная кніга, асабліва ў мужчын. Таксама ў нас ёсць ледзь

не ўсё, напісанае Карлам Чапэкам, аднак агулам кніг, пэўна, таксама будзе не нашмат больш за пяць дзясяткаў.

ЯКІ ЧЭШСКІ ЛІТАРАТУРНЫ ТВОР ТАБЕ МЕНАВІТА ЦЯПЕР АСАБЛІВА БЛІЗКІ І ЧАМУ?

Ужо некалькі гадоў, як я пазнаёмілася і пачала высокую цаніць пісьмнікі Ладзіслава Фукса, асабліва ягоны роман “Баранса і кухарка”. У кнізе па-майстэрску створана атмосфера з прадчуваннем нечага нядобрага. Быццам бы кожны адчувае, што нешта павінна настаць, але ўсе на гэтае адчуванне імкнуча не звжажаць. Падобная сітуацыя была ў нас ва Украіне на працягу апошніх 3-4 гадоў. Магчыма, менавіта таму на мяне гэты роман зрабіў такое моцнае ўражанне. Але гэта дакладна не той тып кнігі, якую ў бліжнім часе ўладца выдаць ва ўкраінскім перакладзе. Падобныя ўражанні ў мяне і ад апошняй кнігі Яраслава Рудзіша “Нацыянальны праспект”, якая трапіла мне ў рукі, калі ў нас адбываліся крываваыя рэвалюцыйныя падзеі. Слова галоўнага героя Вандама “Konzentrations, Junge” і “наперад” я паўтарала амаль як мантру. Яшчэ мне было б вельмі цікава перакласці нешта з творчасці Яхіма Топала і Эміля Гакла.

Сяргей Сматырчэнка, нар. у 1977 г. у Віцебску, перакладчык і культурны арганізатар. У 2005 г. у выдавецтве “Логвінаў” заснаваў серыю “Чэшская калекцыя” і з таго часу ёй кіруе. Перакладае на беларускую галоўным чынам з чэшскай (Топал, Візэг, Гавэл, Грабал, Кундэра і інш.), але таксама са славацкай, польскай ці сербскай. І наадварот, стараецца папулярнызаваць беларускую культуру ў Чэхіі, дзе апошнія гады жыве.

лавай. Патра нават у часе сваёй стажыроўкі ў Беларусі тры месяцы жыла ў нас дома. Літаратурным светам я літаральна акружаны, гэта далёка не толькі пісьмнікі, сярод маіх сяброў і знаёмых ёсць літаратурныя агенты, выдавецкія работнікі, рэдактары і г.д., спрэс цудоўныя людзі. А сяброўства мяне лучыць і з іншымі перакладчыкамі-багемістамі з усяго свету, часам мы вездзім адно да аднога ў гасці.

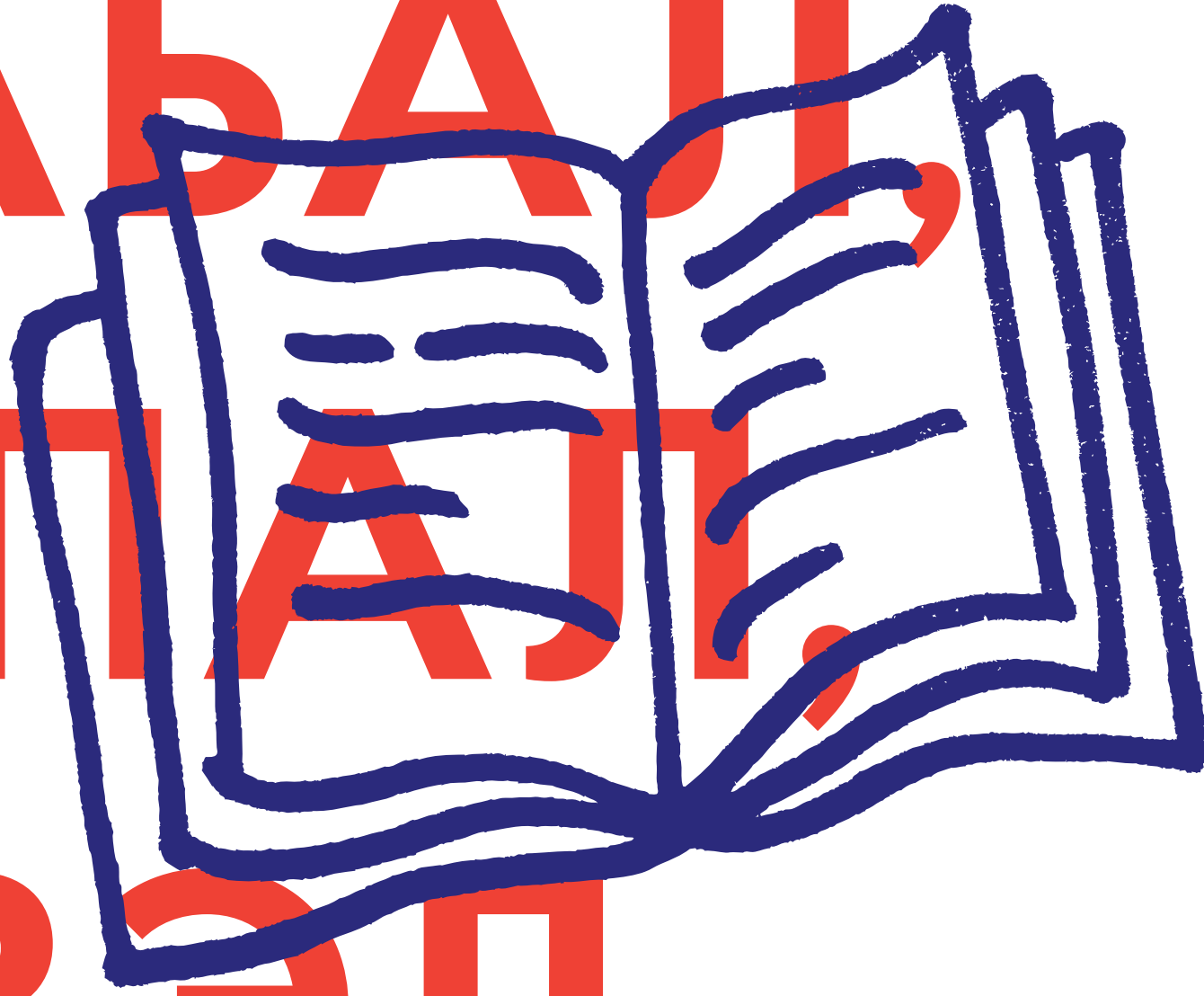
ШТО Ў ДАДЗЕНЫ МОМАНТ ЛЯЖЫЦЬ НА ВАШЫМ ПРАЦОЎНЫМ СТАЛЕ, ЯКІЯ ВАШЫ ПЛАНЫ НА БЛІЗКУЮ, А МОЖА, І БОЛЬШ АДДАЛЕНУЮ БУДУЧЫНОУ?

Якраз у гэтыя дні мае выйсці з друкарні кніга Яхіма Топала “Цэх д’ябла”. Праца над ёй ужо скончылася, цяпер я ўжо толькі не магу дакачацца, калі змагу патрымаць у руках вынік сваіх старанняў. Наступнай кнігай, якая павінна выйсці ў маім перакладзе, будзе роман Эміля Гакла пад працоўнай назвай “Правыні смешных паводзін”, якраз заканчваю яго пераклад. Аднак тэкстаў, якія я ўжо як мінімум пачаў перакладаць і рана ці позна хацеў бы выдаць, некалькі – напр., “Вайна з саламан-драм” Карла Чапэка або “Гісторыя інжынера людскіх дусаў” Езэфа Шкворцака. Калі адчуваю, што мае натхненне на пазію, стараюся пераставраць паціху вершы Вацлава Граб’е або паму Карла Шыктанца “Адам і Ева”.

ГРАБАЛ Чэшская літаратура ў беларускіх перакладах ТОПАЛАў ГАВЭЛ...

Калі зазірнуць у каталогі чэшскіх бібліятэк, то мы ўбачым, што чэхі могуць азнаёміцца на сваёй мове з асноўнымі творамі беларускай літаратуры. Многія кнігі Караткевіча, Быкава, Алексіевіч ці Мележа былі перакладзены на чэшскую неўзабаве пасля іх выхаду ў Беларусі. А як выглядае адваротная сітуацыя? З якімі творамі чэшскіх аўтараў могуць азнаёміцца нашы чытачы па-беларуску?

У колішнім Савецкім Саюзе існавала дзяржа-замова на пераклады кніг з "брatніх", то бок сацыялістычных, краін, таму некаторыя кнігі з'яўляліся дзякуючы гэтай звычайдэнцы. Праўда, трэба адзначыць, што часцяком пераклады рабіліся праз пасярэдніцтва рускай мовы, а выбарка саміх кніг была не самая прэзентацыўная. Тым не менш, чэшскія казкі, сякая-такая паззія, апавяданні Карла Чапэка або "Швейк" (хоць і з купюрамі) з'явіліся па-беларуску яшчэ ў савецкія часы.

З распадам Савецкага Саюза перарвалася традыцыя дзяржазамовы на перакладныя кнігі, да таго ж агульная сацыяльна-эканамічная сітуацыя ў Беларусі не спрыяла развіццю перакладной справы, таму, фактычна, да сярэдзіны 90-х утварылася пэўная пауза, толькі пасля якой пачалося пэўнае ажыўленне. Яно было звязана, па-першае, са з'яўленнем новага пакалення багемістаў (варта дадаць, што з 1996 г. на філалагічным факультэце БДУ з'явілася новае аддзяленне багемістыкі, і знаўцаў чэшскай мовы значна палобела), а па-другое, са зняццём многіх ідэалагічных абмежаванняў, якія дзейнічалі ў савецкі час і не дапускалі да выдання многія вартыя творы. Паступова пачалі з'яўляцца паасобныя публікацыі ў часопісах і газетах, а з часам узнікла і цэлая кніжная серыя "Чэшская калекцыя", у якой выйшла большая частка таго, што друкавалася па-беларуску.

За амаль 13 гадоў існавання "ЧК" у серыі выйшла 14 кніг, як бачым – у сярэднім па адной кнізе за год. Але такая ўсярэднянасць

Мой беглы агляд чэшскай літаратуры, выдадзенай па-беларуску ў незалежнай Беларусі, цяжка назваць вычарпальным. Аднак з яго, як мне здаецца, досыць выразна бачныя асноўныя тэндэнцыі: актывізацыя працэсу (у параўнанні з зусім "глухімі" пачаткам 90-х і хаатычным савецкім часам), а таксама нараджэнне цэлай пляяды новага пакалення перакладчыкаў, якія ўжо не лічаць прымальным перакладаць праз мову-пасярэдніцу, як гэта часта бывала ў Савецкім Саюзе. Хочацца выказаць спадзеў, што гэтая вартая ўхвалы справа будзе толькі развівацца, і ў хуткім часе мы зможам скласці прыстойнае ўяўленне пра чэшскую літаратуру, нават не валодаючы чэшскай мовай.

не зусім адпавядае рэчаіснасці: здараліся паўзы на некалькі гадоў, звязаныя з творчымі ці фінансавымі крызісамі стваральнікаў серыі, а бывала, што за год выходзіла і чатыры кнігі. Тым не менш, серыя заўсёды трымала тую высокую планку, пастаўленую на самым пачатку. Пра гэта ўскосна сведчаць і шматлікія ўзнагароды, якія атрымлівалі як самі аўтары са сваімі творамі, так і іх беларускія перакладчыкі, сярод якіх назаву Вераніку Бяльковіч, Марыянку Мартысевіч, Сяргея Смятрычэнку, Юлію Смятрычэнка, Святлану Рогач і Макса Шчурэ.

Відаць, несправядліва было б абмежавацца тым, што я назвала толькі два першыя пераклады з "ЧК", якія, да таго ж, даўно распрададзены. Трэба назваць і астатнія кнігі, большасць з якіх пры жаданні і сёння можна яшчэ знайсці ў продажы.

У 2008 г. выйшла ўнікальная кніга, дзе пад адной вокладкай сабраныя творы бацькі і двух братоў (і'теса і дзве аповесці). Гаворка пра творчую **сяіму Топалаў – Ёзэфа** (драматурга і паэта), Філіпа (культывага музыку і літаратара) і Яхіма (аднаго з самых вядомых чэшскіх пісьменнікаў сучаснасці). Кніга мае агульную назву **"Анёл"** – паводле аднайменнай аповесці Яхіма Топала. Калі Яхім у 2008 г. прыязджаў у Беларусь на прэзентацыю кнігі, наша радзіма так уразіла яго, што яшчэ ў мінскім аэрапорце, чакаючы самалёт назад у Прагу, ён накідаў план сваёй новай кнігі, дзеянне якой часткова адбываецца менавіта ў Беларусі, праўда, у Беларусі хутчэй не рэальнай, а фантазмагарычнай. Гэтая кніга, што была заўважана ў многіх краінах свету, нарэшце выйшла і ў нас па-беларуску пад назвай **"Цэх д'ябла"** – гэта самая свежая навінка сёлетняга сезона.

На мяжы эсэістыкі і белетрыстыкі напісаная, бадай, пакуль самая перакладаная чэшская кніга ХХІ ст. Яе аўтар, Патрык Оуржэднік, даў сваіму твору назву "Еўрапеана" і падзагаловак "Кароткая гісторыя дваццатага стагоддзя", аднак з традыцыйным падручнікам па гісторыі гэты твор не мае фактычна нічога агульнага. Нечаканая кампіляцыя маштабных, асабліва трагічных, падзей і дробных, заштатных цікавостак, змяшэнне рэальнага і выдуманага, камічнага і сур'ёзнага зрабілі з "Еўрапеаны" сапраўдны шэдэўр.

Наступныя тры кнігі "ЧК", якія выйшлі на мяжы 2015 і 2016 гг., былі чыста мастацкімі. Гаворка пра адзін з найвялікшых чэшскіх бестселераў усіх часоў **"Жыткаўскія багіні"** **Катэрыжны Тучкавай**, у якім аўтарка ў дэтэктыўным ключы віртуозна прасочвае лёсы мараўскіх шаптух; раман **Іржы Гаічка "Рыбіна кроу"**, што апісвае гісторыю разбурэння сям'і ў перыяд вялікіх сацыяльных зменаў канца ХХ ст., і гісторыю разбурэння вёскі, якая пала ахвяраю будаўніцтва атамнай электрастанцыі; і, нарэшце, змрочны фантазмагарычны раман **Іржы Кратахвіла "Ляжаць, шэлыма"**, дзеянне якога большай часткай адбываецца ў сталінскія часы.

ПАЗАСЕРЫЙНЫЯ ВЫДАННІ

Натуральна, далёка не ўсе, што з чэшскай літаратуры выйшла па-беларуску за апошнія пару дзесяцігоддзяў, выйшла ў "Чэшскай калекцыі".

Найперш, мабыць, варта згадаць дзіцячыя кнігі, якія карыстаюцца павышаным попытам. Яшчэ ў 2004 г., дзякуючы арганізатарскім здольнасцям прадпрымальніцы Людмілы Караневіч, з'явіліся па-беларуску класічныя дзіцячыя творы **"Кніжка Ферды Мураша"** **Анджрэя Сэкэры** з аўтарскімі ілюстрацыямі і **"Мах і Шэбестава вандруюць па свеце"** **Мілаша Мацоўрака** з ілюстрацыямі Адольфа Борна. У сваю чаргу, выдадзеная ў 2014-м **"Паштарская казка"** **Карла Чапэка** была шыкоўна аформленая беларускай мастачкай Крысіцінай Пержуковай. З менш вядомых аўтараў у 2007 г. была выдадзеная невялічкая кніжка **Францішка Тэнчыка "Ванка"** (пер. Я. Чаплінскай).

Па-за серыяй "ЧК" выйшла і пару дарослых кніг, якія былі перакладзеныя і падрыхтаваныя перадусім у асяродку старэйшых выкладчыкаў філалагічнага факультэта БДУ. Найбольшай увагі заслугоўвае класічны раман ХІХ ст. **"Бабуля"** **Бажаны Немцавай** (пер. Н. Рашчэнкавай, 2007). Прыблізна тады ж з'явіліся таксама анталогія чэшскай літаратуры для студэнтаў багемістыкі і пераклад гумарыстычнай навэлы **Эдуарда Баса "Клапзубава каманда"**, выкананы Міхасём Кенькам.

Бадай, найбольш рэзанансная чэшская кніга, якая з'явілася па-беларуску па-за серыяй "ЧК", гэта **"Танцавальныя гадзіны для старэйшых і спрактыкаваных"** геніяльнага **Багуміла Грабала**, вельмі удаля перастэрваная Янам Максімокам.

Што да чэшскай паззіі, то акрамя вышэйпамянёнай анталогіі, у кніжнай публікацыі яна сабраная ў асобным раздзеле томіка перакладаў **Сяргея Панізініка Сустрэча роднасных сусветаў** (1997).

ГАЗЕТНА-ЧАСОПІСНЫЯ ПУБЛІКАЦЫІ

Зноў жа, у нашым выпадку ніяк не выпадае абмінуць тое, што выйшла ў часопісах або нават у газетах. Прычын гэтаму дзве.

Па-першае, паводле яшчэ савецкай традыцыі т.зв. "тоўстых" часопісаў, у перыядычных выданнях выходзілі ды выходзяць нават раманы ці іншыя вялікафарматныя творы. Літар у гэтым сэнсе, безумоўна, часопіс "Arche", на старонках якога пабачылі свет раман **Міхала Візэга "Выхаванне дзяўчат у Чэхіі"**, аповесці **"Мня" Эды Крызэавай** ці **"Пагібель мястэчка Альшаны"** **Яраслава Гаўлічка**, вялікі даследаванні **"Гісторыя і злучыцельны панславізм"** **Вацлава Чарнага** ці **"У нацыянальных інтарэсах"** **Міраслава Гроха**. Вяршыня чэшскага рамантызму, паэма **"Май"** **Карла Гінэка Махі** ў кангеніяльным перакладзе Макса Шчурэ была надрукаваная ў часопісе "Дзяслоў" да 200-годдзя паэта, а паэма **"Дзевочы дзённік"** лідара андэрграўнду Эгана Бонды ў перакладзе Яна Максімока публікавалася ў часопісе "Правінцыя" ў 2002 г.

ІНТЭРНЭТ-ПУБЛІКАЦЫІ

І каб наш агляд беларускіх перакладаў чэшскай літаратуры ў перыяд незалежнай Беларусі быў больш-менш поўны, неабходна згадаць яшчэ адну катэгорыю публікацый – анлайнавыя выданні, то бок тым, якія можна прачытаць толькі і выключна на інтэрнэце.

Несумненнае першыństwo тут належыць інтэрнэт-часопісу "ПрайдзіСвет", на віртуальных старонках якога пабачылі свет пераклады праязкічных твораў **Яна Балабана**, **Пэтры Дваржакавай**, **Вацлава Клімы**, **Філіпа Топала**, **Карла і Ёзэфа Чапэкаў**, пёса **Вацлава Гаўла "Прагэст"**, паззія **Марыі Шцэстнай** і **Вацлава Грабе**. З сайта "ПрайдзіСвета" можна спампаваць цалкам і дзве досыць вялікія дзіцячыя кнігі – **"Кароткія казкі для стомленьных бацкоў"** **Міхала Візэга**, а таксама **"Мах і Шэбестава ў школе"** **Мілаша Мацоўрака**. Інтэрнэт-часопіс "ПрайдзіСвет" 5 гадоў таму заснаваў і адзіную (да нядаўняга часу) прэмію для беларускіх літаратурных перакладчыкаў, якой у розныя гады былі ўганараваныя і перакладчыкі з чэшскай мовы – Сяргей Смятрычэнка (вершы Вацлава Грабе) і Вераніка Бяльковіч (роман "Могчы Жбуць" Ірэны Доўскавай). Калі гаворка зашлася пра прэміі, то нельга забыць яшчэ маладую і актыўную Святлану Рогач, якая два гады таму была ўзнагароджана прэміяй "Дэбют" у галіне перакладу.

Вельмі цікавым інтэрнэт-праектам, які, на жаль, скончыў сваё існаванне, быў сайт niamiesta.net. Не будзе вялікім перабольшаннем сказаць, што гэта быў сайт, як тварыў, зыходзячы са сваіх літаратурных ды эстэтычных прыхільнасцяў, і ўтрымліваў пры жшці адзін чалавек – паэт, эсэіст, празаік, драматург, перакладчык з розных моваў Макс Шчур. Згадаю найперш паэтаў, якіх ён публікаваў у сваіх перакладах: **Францішак Гелнэр**, **І.Г.Крхюўскі**, **Багуслаў Рэйнэк**, **Віцэзслаў Галэк**. У падобным ключы, як niamiesta.net, цяпер напаяўнецца зместам сайт litrazh.org, у стварэнні якога таксама задзейнічаны Шчур і пару яго папленчыкаў. У "Літражы" вы знойдзеце вершы **Пэтра Кра-ла**, **Ёзэфа Янды**, **Яна Фроліка**, **Карла Гінэка**, **Эгана Бонды**, празаічныя тэксты **Міраслава Паха** ці **Ладзіслава Шэрага** – то бок пераважна сюррэалістаў і перыферычных ці непасрэдна андэрграўндных аўтараў.

З газет, якія друкавалі творы чэшскія пісьменнікаў, назаву перадусім "Нашу Ніву", на старонках якой з'яўляліся творы **Мілана Кундэры**, **Багуміла Грабала**, **Арношта Голд-флама**, **Пэтра Шабаха** і іншых аўтараў, сярод іншага – ва ўлюбёнай штогадовай выбарцы "7 калядных апавяданняў на 7 калядных вечараў".

ПРАГУЛКА ПА БЕЛАРУСКАЙ ПРАЗЕ

Прага – унікальны горад. Такое сцверджанне мала ў каго выкліча прарочанні. Архітэктурны ансамбль, які фармаваўся амаль тысячу гадоў, сваімі памерамі і захаванасцю робіць Прагу выбітным скарбам еўрапейскай культуры. Але для беларусаў Прага мае сваю ўнікальнасць. Па-за межамі этнічных беларускіх абшараў наўрад ці знойдзецца яшчэ адзін такі горад, які мае такую доўгую і багатую гісторыю беларускай прысутнасці і дзейнасці. Прага захавала свой гістарычны твар і, дзякуючы гэтаму, дорыць беларусам магчымасць дакрануцца да сваёй уласнай гісторыі, праз мясціны, што памятаюць і нагадваюць пра нашых землякоў, якія з розных прычын апынуліся ў свой час у чэшскай сталіцы.

Ніжэй я прапаную чытачу невялікі агляд такіх мясцінаў. Я збіраў інфармацыю пра іх на працягу свайго ўжо амаль 10-гадовага навучання ў Празе. У 2010 г. мы разам са Змітром Кожухам выдалі карту беларускіх месцаў, якая была перавыдадзена ў 2013 г. Безумоўна, не ўсе іменны і мясціны тут угаданы, але я спадзяюся, што мой артыкул дазволіць чытачу зрабіць невялікае ўяўнае падарожжа па беларускай Празе.

Беларускія мясціны ў Празе адносна часу, да якога яны адносяцца, можна падзяліць на дзве часткі. Першая звязаная з эпохай ВКЛ (XIV–XVII стст.), а другая – з навейшай гісторыяй Беларусі ў XX ст. Першым месцам з першай эпохі ёсць аўгустыніянскі кляштар з касцёлам Святога Тамаша на Малой Стране на *Josefská 8*. Ён звязаны з даволі супярэчнай і не вельмі вядомай постаццю беларускай сярэдневяковай гісторыі **Бутаўтам Кейстуговічам**, які ў 1365 г. перабег на бок крыжакоў, прыняў каталіцкі хрост і імя Генрых і дапамог нямецкім рыцарам у выправе на Вільню. Але крыжакі горад узяць не змаглі, і Генрых-Бутаўт пакінуў Прусію і скіраваўся ў Прагу на двор чэшскага караля і імператара Карла IV. Пасля сваёй смерці дзесяці калія 1380 г. ён быў пахаваны ў касцёле гэтага кляштара. У 1413 г. ваякі князя Вітаўт праз свайго пасла падараваў касцёлу палатно і загадаў служыць імшы на памяць аб сваім браце. Касцёл і кляштар былі разбураныя ў 1420-х гг. падчас гусіцкіх войнаў, і пазней адбудаваны ў барочным стылі ў XVII ст.

Другім літоўскім князем, дзейнасць якога звязаная з Прагай, быў **Жыгімонт Карыбутавіч**. У 1422 г. Вітаўт прыняў ад чэшскіх гусітаў прапанову чэшскай кароны і паслаў туды намеснікам свайго пляменніка. Вялікі князь літоўскі, праўда, у тым жа годзе адкінуў Жыгімонта, бо

палітычная сітуацыя змянілася. Але Жыгімонт, які за гэты час паспеў здабыць сабе імя і падтрымку, у 1424-м зноў вярнуўся ў Прагу з уласнай ініцыятывай, плануючы ўжо самаму стаць каралём. Кароны ён не атрымаў, але 3 гады кіраваў Прагай і пражскім войскам, пакуль не быў скінуты ў выніку перавароту ў 1427 г. Вядома, што ў Празе Карыбутавіч меў сваю рэзідэнцыю ў т.зв. палацы маркграффа Ёшта. На месцы колішняга гатычнага палаца ў 1687 г. быў пабудаваны канвент ордэна мінімаў, франтон якога захаваны пасля перабудовы ў XIX ст. па адрасе *Staroměstské náměstí 7*.

Прага ганарыцца адным з найстарэйшых у Еўропе ўніверсітэтаў, заснаваным у 1348 годзе. Мы ведаем іменны некалькіх студэнтаў з **Вялікага княства Літоўскага**, якія ў канцы XIV – пач. XV ст. вучыліся і атрымалі акадэмічныя ступені ў Празе да таго, як універсітэт страціў славу і прывабнасць для замежнікаў у выніку гусіцкіх войнаў. У 1397 г. польская каралева Ядвіга выдзеліла сродкі для заснавання пры ўніверсітэце калегіума для студэнтаў з ВКЛ. На жаль, вайна задума не была рэалізаваная: калегіум адчыніўся толькі праз 10 гадоў і карыстаўся ім ужо выключна чэхі. На плошчы *Ovocný trh* знаходзіцца комплекс старых універсітэцкіх будынкаў, частка якіх захавалася з XIV ст., у канцы плошчы па адрасе *Ovocný trh 14* стаіць барочны

будынак манетнага двара, на месцы якога да XVIII ст. былі гатычная камяніца калегіума. Безумоўна, самая значная постаць сярод нашых землякоў таго перыяду ў Празе – гэта **Францішак Скарына**. Ён ушанаваны ў Празе помнікам, што знаходзіцца на вуліцы *Jelení*, непадалёк ад пражскага града, дзе мінакі могуць даведацца пра тое, што ў 1535–39 гг. Скарына працаваў каралеўскім батанікам, і мемарыяльнай дошкай у комплексе *Klementinum*, дзе нагадваецца пра першы ўсходнеславянскі пераклад Бібліі, надрукаваны Скарынам у Празе ў 1517 г. Трэба дадаць, што самі сады, дзе працаваў Скарына, знаходзяцца ў іншым месцы, побач з Градам, а месца друкарні дакладна не вядомае. Але Клементынам выбраны быў таму, што цяпер тут месціцца Нацыянальная бібліятэка.

Сам Клементынам – гэта комплекс езуіцкай акадэміі, заснаванай у сяр. XVI ст. Тут таксама вучыліся студэнты з Беларусі і Літвы, срод ад якіх трэба выдзеліць іменны ўніяцкіх мітрапалітаў **Іосіфа Ружыцкага** і **Рафала Корскага**. Яны вучыліся тут на пач. XVII ст.

У навейшай гісторыі Прага стала палітычным і культурным цэнтрам беларускай міжваеннай эміграцыі. Тут у рамках праграмы дапамогі ўраду Чэхаславацкай эмігрантам

з былой царскай Расіі атрымалі вышэйшую адукацыю сотні беларусаў, сюды пераехаў і Коўна ў 1923 г. Рада БНР, якая дзейнічала ў Празе да канца II сусветнай вайны.

Калі вызначаць найбольш знакавае месца для беларускай міжваеннай эміграцыі ў Празе, то гэта будзе дом па адрасе *Wenzigova 4*. Тут была кватэра **Мікалая Вяршыніна**, дзякуючы якому Прага і стала эміграцыйным цэнтрам. Вяршынін пераехаў у яшчэ аўстрыйскую Прагу пасля рэвалюцыі 1905–1907 гг., але сувязі з беларускім рухам не губляў. У 1918 г. Вяршынін стаў консулам БНР, а ягоная кватэра – місіяй БНР у Празе. Вяршынін дамогся выдзялення стипендыі для беларусаў, і ў некаторых студэнтаў менавіта гэты дом пазначаны як месца жыхарства ва ўніверсітэцкіх дакументах. Тут была зарэгістраваная першая беларуская арганізацыя ў Празе – **Беларуская Грамада**, якая праіснавала да 1925 г., калі была рэарганізаваная. У 1923 г. у Прагу пераехала **Рада БНР**. Зарэгістраваная чэшскімі ўладамі пад назвай Беларускай Рада ў Празе, яна месцілася тут. Акрамя гэтага, па гэтым жа адрасе была зарэгістраваная **Асацыяцыя Беларускіх Студэнтскіх арганізацый (АБСА)**, якая аб'ядноўвала беларускіх студэнтаў не толькі з Чэхаславакіі, але і з Італіі, Францыі, Германіі і Літвы. Тут жа быў адрас рэдакцыі

часопіса **"Беларускі студэнт"**. Як бачым, кватэра Вяршыніна, якая была невялікай і складалася з двух пакояў і кухні, стала цэнтрам беларускага жыцця ў Празе. Сам Мікалай Вяршынін памёр 6 мая 1934 г.

Непадалёк ад дому, дзе жыў Вяршынін, па адрасе *Bruselská 1*, з 1923 г. да сваёй смерці ў 1928 г. жыў **Пётра Крэчэўскі**, першы прэзідэнт БНР. На жаль, некалькі гадоў таму гэты будынак быў рэканструаваны і страціў свой першапачатковы выгляд. Другі прэзідэнт БНР **Васіль Захарка** змяніў за час свайго жыцця ў Празе шмат адрасоў, адным з іх быў дом на *Sloviská 14*.

Зноў-такі непадалёк ад дому Вяршыніна, па адрасе *Legerova 3*, у рэстаране **"У пана Кнёўрка"**, у 1930-х гг. адбываліся паседжанні Беларускай Рады і праходзілі святкаванні ўгодкаў абвясчэння БНР.

З палітычнай дзейнасцю беларусаў звязаны славыты пражскі *Obecní dům*, парлянта пражскай сецэсіі. У гэтым будынку адбыліся дзве важныя для чэшскай гісторыі падзеі: тут 28 кастрычніка 1918 г. народны сход абвясціў незалежнасць Чэхаславацкай Рэспублікі, а ў лістападзе 1989 г. тут адбыліся першыя перамовы паміж камуністычнымі ўладамі і прадстаўнікамі апазіцыі. Запісаны гэты

будынак і ў гісторыі беларускага руху: тут 26–29 верасня 1921 г. прайшла **Першая ўсебеларуская канферэнцыя**, а пазней не раз ладзіліся святочныя мерапрыемствы, прысвечаныя ўгодкам БНР.

Месцам, дзе вірвала беларускае студэнцкае жыццё, быў **Студэнцкі дом** па адрасе *Albertov 7*. Цяпер тут універсітэцкая сталюка, а ў міжваенны час гэта быў студэнцкі клуб з кавярняй, дзе сустракаліся і арганізавалі мерапрыемствы беларускія студэнты.

У 1930-х гг. беларускім месцам стаў дом **Васіля Русака**, уздзельніка Слуцкага паўстання, кіраўніка АБСА. У будынку па адрасе *Buzulucká 4* месцілася **Беларускае Культурнае Таварыства імя Фрыдрышка Скарыны** – культурніцкая арганізацыя беларускіх студэнтаў. Таварыства арганізавала вечарыны, сходы, лекцыі, выдавала **часопіс "Іскры Скарыны"**.

Прага ўжо часоў II сусветнай вайны найчаснейшым чынам звязаная з поўным выпрабаваннем лесам **Ларысы Геніюш**, якая дзесяць гадоў пражыла ў горадзе на Влтаве з 1937 да 1947-га. Вядомыя два пражскія адрасы, дзе беларуская пэтка жыла разам з мужам і сынам. Да 1943 г. сямя Геніюшаў

жыла ў доме, які знаходзіцца па адрасе *5. května 3*, а потым да 1947 г. у камяніцы па адрасе *Heřmanova 7*.

Прага стала горадам, куды ваенная кула-меса занесла выбітнага беларускага спевака **Міхаса Забэйд-Суміцкага**. У Прагу ён перабраўся ў 1940 г. Большую частку свайго пражскага жыцця Забэйд-Суміцкі пражыў у раёне Вінаградцы, у кватэры дому па адрасе *Polská 12*.

Ужо ў недалёкі ад нас час у 2002–2003 гг. Прага стала прытулкам у апошнія гады жыцця для, напэўна, самага вядомага ў свеце беларускага пісьменніка **Васіля Быкава**. З 2002 па люты 2003-га пісьменнік жыў у доме па адрасе *Jankovcová 41*, а потым да свайго ад'езду ў Беларусь на *U vršovického nádraží 22*.

Для некаторых Прага стала месцам апошняга спачыну. Сёння беларусам вядомыя 3 магілы землякоў, якія пахаваныя на *Альшанскіх могілках*. Гэта магілы Пётры Крэчэўскага, Васіля Захаркі з ягонай жонкай Пелагеяй і Міхаса Забэйд-Суміцкага. Магілы знаходзяцца ў "праваслаўнай" частцы могілак, непадалёк ад царквы Успення Багародзіцы. На жаль, невядома месца пахавання Міколы Вяршыніна, які таксама, паводле звестак, меўся быць пахаваны на Альшанскіх могілках.

Нават такі кароткі і, безумоўна, няпоўны спіс паказвае, наколькі багатая на беларускія мясціны Прага. Але калі звярнуць увагу на мемарыялізацыю гэтых мясцінаў, то высветліцца, што, калі не лічыць надмагілляў, то толькі Францішак Скарына ўшанаваны помнікам і дошкай, усталяванымі ў 1996 г. Астатнія месцы і іх важнасць для беларускай гісторыі і культуры застаюцца невядомымі як для беларусаў, так і для пражскіх мінакоў. Ушанаванне мемарыяльнымі дошкамі найбольш значных беларускіх мясцінаў, а на маю думку, гэта найперш дом Мікалая Вяршыніна, а таксама дамы, дзе жылі Ларыса Геніюш, Забэйд-Суміцкі і Васіль Быкаў, ёсць задачай як для сучаснай беларускай дыяспары ў Чэхіі, так і для беларускай дзяржавы. Безумоўна гэта няпроста шлях (спроба ўсталяваць дошку ў гонар Ларысы Геніюш у доме па вуліцы *Heřmanova 7* у 2010 г. была няўдалай), бо тут патрэбна пераканаць як чэшскі бок, які ўсё яшчэ мала ведае пра беларусаў і ролю Прагі ў беларускім жыцці, але і афіцыйны беларускі, без дапамогі якога шанцаў на поспех мала. Але будзем спадзявацца, што беларускасць Прагі ў хуткім часе будзе відаць не толькі спецыялістам і аматарам беларускай гісторыі, але і жыхарам Прагі і шматлікім турыстам.

ЯХІМ ТОПАЛ: Я НЕ ПЛАЧКА І НЕ ЗЫРАЛЬНІК КАСЦЕЙ

ПЫТАЛІСЯ: ІВАН МОТЫЛ, НАРАДЗІЎСЯ Ё 1967 ГОДЗЕ, ЧЭШСКИ ЖУРНАЛІСТ І ПАЭТ / СЯРГЕЙ СМАТРЫЧЭНКА НАРАДЗІЎСЯ Ё 1977, ПЕРАКЛАДЧЫК.

Пісьменнік Яхім Топал прэзентуе ў Беларусі свой раман “Цэх д’ябла”, які паўстаў пад уражаннем ад наведання Беларусі і ў якім, сярод іншага, аўтар разважае, дзе ў Еўропе пачынаецца Усход. З Топалам мы размаўляем пра ягоную працу, пра сужыццё беларусаў, украінцаў ды рускіх у Празе, а таксама пра тое, што лічыць любога палітыка бясхібным – гэта шлях у пекла.

ВЫ ЕДЗЕЦЕ Ў МІНСК ПРЭЗЕНТАВАЦЬ БЕЛАРУСКИ ПЕРАКЛАД СВАЙГО РАМАНА “ЦЭХ Д’ЯБЛА”, ШТО ЎПЕРШЫНО ПАБАЧЫЎ СВЕТ У 2009 Г. ЯК ТАК СТАЛАСЯ, ШТО ДЗЕЯННЕ ВАШАЙ КНІГІ ЛАДНАЙ ЧАСТКАЙ АДБЫВАЕЦЦА МЕНАВІТА Ў БЕЛАРУСІ?

Мая кніга ў вялікай ступені фантастычная і жорстка гратэская, такі ўжо мой стыль. Я стараюся па магчымасці не дапускаць гэтага, але ў мае кнігі заўсёды пранікае рэальная гісторыя. І калі я першы раз трапіў у Беларусь, я перажыў гістарычны шок. Рэч у тым, што да сваіх 26 гадоў я жыў у таталітарнай Чэхаславакіі, краіне-спадарожніцы Савецкага Саюза. Магчыма, тое, што я зазнаў у юнацтве і маладосці, дагэтуль не адпускае мяне. І я без супынку раздумваю пра сваю краіну, дзе ж яна, уласна, цяпер знаходзіцца? Ці мы

ўжо Захад? А можа, Сярэдняя Еўропа? Або мы зноў – асабліва дзякуючы прэзідэнту Зэману, якога, праўда, я не выбіраў – належым да Усходняй Еўропы? І ці не усё роўна?

А тут, пасля прыезду ў Беларусь і базавага азнаямлення з беларускай гісторыяй ды літаратурай, я быў страшэнна ўражаны бязлітаснасцю вашай мінуўшчыны. Мне раптам пачало здавацца, што ў параўнанні з усімі бойнямі Другой сусветнай вайны і сталінізму, што адбыліся ў вас, наша Чэхія – проста курорт...

ГЭТА ПРАЎДА, ПАСЛЯ ПРАЧЫТАННЯ ВАШАЙ КНІГІ МНЕ ТАКСАМА СТАЛА ТРОХІ СО-РАМАНА ЗА ТУЮ ШУМІХУ, ЯКУЮ МЫ ЎЖО СЕМ ДЗЕСЯЦІГОДЗЯЎ УЗДЫМАЕМ ВАКОЛ ДЗВЮХ ВЁСАК, СПАЛЕННЫХ НАЦЫСТАМІ

Ў ЧЭХІІ (ЛІДЗІЦЫ І ЛЕЖАКІ), ТЫМ ЧАСАМ ЯК У БЕЛАРУСІ СПАЛЕНЫ БЫЛІ ТЫСЯЧЫ ВЁСАК, ЧАСТА З ДАПАМОГАЙ СЛАВЯНСКІХ ПАМАГАТХ. А КАЛІ ДА ГЭТАГА ДАДАЦЬ АХВЯРАЎ СТАЛІНСКІХ РЭПРЭСІЙ, КАЛЕКТЫВІЗАЦЫІ, БАЛЬШАВІЦКАЙ РЭВАЛЮЦЫІ, ТО ВЫХОДЗІЦЬ, ШТО НАВЕДНІК БЕЛАРУСІ САПРАЎДЫ ЎВАХОДЗІЦЬ У “ЦЭХ Д’ЯБЛА”, ПОУНЫ КАСЦЕЙ НЯВІННЫХ АХВЯР. КАЛІ ВЫ ЗНАХОДЗІЦЕСЯ Ў ТАКІХ КРАІНАХ, НАКОЛЬКІ ІНТЭНСІўНА ВЫ ПРА ГЭТА ДУМАЕЦЕ?

Падобны псіхалагічны шок, як у Беларусі, я перажыў некалькі разоў, напрыклад, у Польшчы ці ва Украіне. Гэта былі, як правіла, масавыя могілнікі Другой сусветнай вайны або католіні НКУС ды КДБ. Нейкі час таму я зарокся, што ні на якія падобныя вышукі больш

на ўсход не паеду. Я нават прадпрыняў два тэрапеўтычныя падарожжы на Гранландыю – пару тыдняў у суровай кампаніі ў дзікай, бязлюднай цэнтральнай частцы вострава; і яшчэ адну падобную экспедыцыю на Шпіцберген, дзе зямля не абцяжараная касцямі якога б там ні было генцыду. А стрэльбы там мы насілі толькі для выпадку, калі б на нас напалі мядзведзі. Тады яшчэ траба пацэліць, інакш ён цябе разарве. Гэта было паўным ачышчэннем.

А нядаўна мне тэрапеўтычна дапамаглі кнігі Тымаці Снайдэра “Крывавыя землі” і “Чорная зямля”. Нарэшце нехта здолеў выразіць цяжар і жудасць усходнеўрапейскіх масакраў напоўніцу. Не п’яны пэат або звар’яцелы раманіст, а цвярозы і інтэлігентны чалавек, вучоны. Гэта прагучала моцна. І мяне супакоіла.

Таму я напісаў і сваю кнігу, яшчэ раней. Ведаецца, у камуністычнай імперыі мы доўга жылі ў несвабодзе і не навучыліся думаць і размаўляць пра некаторыя рэчы. Нават калі гэта рэчы сур’ёзныя ці нават трагічныя. Як мінімум, гэта датычыць майго пакалення. Мы ведаем, што па-ранейшаму знаходзімся ў гістарычнай пастцы, і нават калі мы не навідзім нашу мінуўшчыну, не хочам вечна ў ёй корпацца, тым не менш, з яе цяжка выблытацца.

У мяне, здаецца, гэта ўжо засталася за плячым. І больш я не хачу гэтым займацца. Я не плачка, і не збіральнік касцей. Але ведаецца, у кнізе я пісаў і пра любоў. І мяне цешыць, што я раманіст, выдумшчык, і гісторыю – нават калі яна дагэтуль раніць – магу ўспрымаць з чорным гумарам. Хоць для некаторых гэта можа быць і непрыемна.

ПРЫЗНАЮСЯ: ПАСЛЯ ПРАЧЫТАННЯ “ЦЭХУ Д’ЯБЛА” НА МЯНЕ ДЫХНУЛА БЕЗНАДЗЕЙНАСЦЬ, ШТО АДЗІНАЯ ЕЎРОПА – НЕМАГЧЫМАЯ МЭТА, БО ЗАЎСЁДЫ ЗНОЙДЗЕЦЦА НЕЙКІ НАРОД, ЯКІ БУДЗЕ МЕНШ ВАРТЫМ НАРОДАМ “З УСХОДУ”. У НЯМЕЧЫНЕ ЧЭХІ, У ПРАЗЕ ЖЫХАРЫ АСТРАВЫ, ВА УКРАІНЕ РУСКІЯ, У ІРКУЦКУ ЛЮДЗІ З УЛАДЗІВАСТОКУ. ЦІ МОЖА НЕКАЛІ БЫЦЬ ІНАКШ?

Пакуль, бадай, не. Але я не гляджу на гэта так трагічна, мяне цешыць разнастайнасць. Думаю, што самымі змрочнымі перыядамі, асабліва для нас, “усходнікаў”, былі нацызм і сталінізм. І я сапраўды веру, што гэтыя этапы мы ўжо прайшлі. Сам я лічу сябе хутчэй прыблудам. Ва Улан-Батары я з захаду, у Парыжы з усходу. Ад гэтага мне весела, і я карыстаюся гэтым для сваіх назіранняў. Але я рады, што я чэх. Як бы там ні было, у мяне усё адно такое адчуванне, што нарадзіцца ў Чэхіі – гэта як занагарода. Я вельмі люблю сваю краіну, тут мноства цудоўных людзей. І тым не менш, мяне часам ахоплі-

вае пачуццё сораму і нават паразы менавіта ад таго, якімі чэхі сталі цяпер. Праўда, я па-ранейшаму пешчу вялікую надзею, што ўсё стане на свае месцы. Што чэхі не дурні і не бязэліўцы, якія падлашчаюцца да вялікіх імперыяў. У нас толькі пару такіх палітыкаў, якія дзясяткі гадоў жылі з комплексам ад таго, наколькі папулярны і любімы ў свеце наш колішні прэзідэнт Вацлаў Гавэл. Сёння яны адчулі свой шанц. Але я веру, што гэты час пройдзе, бо ў большасці нашы людзі маюць здаровыя амбіцыі.

МОЖА, ВЫ НАПІШАЦЕ НЕКАЛІ ПРА ГЭТА РАМАН?

Я над гэтым працую. Сур’ёзна, у мяне ўжо вялікая частка гатовая. Цяжэй за ўсё – засяродзіцца. Яшчэ і таму я нікуды не езджу. Але ў Мінск прыеду.

ВЫ ЗГАДАЛІ ВАЦЛАВА ГАЎЛА. ЦЯПЕР ВЫ ПРАЦУЕЦЕ Ў ІНСТЫТУЦЫІ, ЯКАЯ НОСІЦЬ ЯГО ІМЯ – БІБЛІЯТЭЦЫ ВАЦЛАВА ГАЎЛА. ВЫ – ЯЕ ПРАГРАМНЫ ДЫРЭКТАР, ГЭТА ЗНАЧЫЦЬ ЧАЛАВЕК, АДКАЗНЫ ЗА ПЛАН МЕРАПРЫЕМСТВАЎ. ЯКОЕ МЕСЦА Ў ДЗЕЙНАСЦІ БВГ ЗАЙМАЕ ЎСХОДНЕЕЎРАПЕЙСКАЯ, У ПРЫВАТНАСЦІ, БЕЛАРУСКАЯ ТЭМАТЫКА?

Беларусі мы прысвячаем досыць вялікую ўвагу. Гэта тлумачыцца, найперш, супольнай спадчынай таталітарнай мінуўшчыны, а таксама той увагай, якую Беларусі, а асабліва правам чалавека ў ёй, надаваў Вацлаў Гавэл. Напрыклад, на мінулым тыдні ў нас быў дыскусійны вечар на тэму беларускай эміграцыі ў Празе. Сярод іншага, свае пераклады чытаў Макс Шчур, беларус, які даўно ўжо стаў пражскім паэтам. Тое, што ў Прагу скіроўваюцца беларускія інтэлектуалы – гэта традыцыя, якая склалася яшчэ з часоў Францішка Скарыны. Нядаўна ў нас прайшла таксама сустрэча з Мікалаем Статкевічам, а на наступны дзень я ў Нацыянальным тэатры, які знаходзіцца зусім блізка ад Бібліятэкі

Вацлава Гаўла, мадэраваў выступ Святланы Алексіевіч...

Праўда, украінцаў у нашай бібліятэцы гасцюе яшчэ больш. Напрыклад, вельмі важны быў цыкл лекцый гісторыка Давіда Свободы, у якім ён разбіраў асноўныя паняцці, такія як “бандэраўцы” або “галадамор”, бо навіны кожны можа прачытаць ці пачуць сам, а вось база для іх інтэрпрэтацыі часам адсутнічае. З украінскіх пісьменнікаў мы запрашалі, напрыклад, Таню Малярчук, Сяргія Жадана, Тараса Прахаську, Юрыя Андруховіча. У нас выступалі ўкраінскія студэнты, палітыкі, літаратары. Зала ў нас невялікая, чалавек на сто, але заўсёды бывае поўна.

А ЦІ ХОДЗІЦЬ НА ЧЫТАННІ, СКАЖАМ, БЕЛАРУСКАЯ ЦІ УКРАІНСКАЯ ДЫЯСПАРА Ў ПРАЗЕ? ЯК ВЫ ЯЕ, УЛАСНА, УСПРЫМАЕЦЕ? І ЦІ Ў СТАНЕ ЗВЫЧАЙНЫ ПРАЖАНІН АДДЗЯ-ЛІЦЬ ЯЕ АД РУСКАЙ МЕНШАСЦІ, ЯКАЯ Ў ПРАЗЕ ТАКСАМА ВЕЛЬМІ ШМАТЛІКАЯ?

Беларусы і ўкраінцы, натуральна, ходзяць таксама, без іх некаторых сустрэч проста не было б. Вядома ж, ходзяць і рускія, у нас тут вялікая руская дысідэнцкая традыцыя, і тое, што ў нашай бібліятэцы я вітаў, напрыклад, Наталлю Гарбанеўскую, для мяне вялікі гонар. Вядома, бывае ўсякае, да нас прыходзяць і розныя крыкуны ці правакатары, але мяне гэта не крапае, гэта ўжо стала гэтакім сучасным фальклорам.

КАЛІ ЎЖО ГАВОРКА ЗАЙШЛА ПРА УКРАІНУ... СЁННЯ РАНІЦАЎ Я АДКРЫЎ НА ІНТЭРНЭЦЕ СТУЖКУ НАВІН, У ЯКОЙ ПАКАЗВАЮЦА ЎСЕ ТЭКСТЫ КАРЭСПАНДЭНЦКІХ САЙТАЎ І ПАПЯРОВЫХ ГАЗЕТ, АЛЕ НЕ ЗНАЙШОУ ТАМ НІВОДНАГА ПАВЕДАМЛЕННЯ ПРА АКТУАЛЬ-НУЮ СІТУАЦЫЮ НА ЎСХОДЗЕ УКРАІНЫ. ЯК ВЫ ЛІЧЫЦЕ, ЧАМУ ЧЭХІ ЎЖО АМАЛЬ НЕ ШКАВЯЦЦА ТЫМ, БЕЗ ЧАГО НЯДАЎНА НЕ АБЫХОДЗІСЯ НІВОДНЫ ВЫПУСК НАВІНАЎ?

Я ведаю мора чэхаў і чашка, якім Украіна, дакладней, вайна ва Украіне, не даюць супакоіцца дагэтуль. Прычым гэта зусім не актывісты – хутчэй людзі майго пакалення, якія пажылі пры таталітарызме, і цяпер бачаць небяспеку зусім побач. Таксама Украінай займаецца процьма людзей маладзёйшых, прызвычаных да свабоды, якія з цяжкасцю пераносяць любую спробу навязаць дзяржаўны кантроль.

ВЫ ГЭТА ЎСЁ І САМІ НЕКАЛІ ПЕРАЖЫЛІ ЯК ДЫСІДЭНТ.

Так. Вось толькі ўсё жыццё супраціўляцца чамусьці – страшэнна абрыдае. Але інакш проста нельга.

А ЦІ ЗАЎВАЖАЕЦЕ ВЫ, ШТО МОЛАДЗЬ ЧАСАМ ПРАГНЕ МЕЦЬ АЎТАРЫТАРНЫХ ПРАВАДЫРОЎ?

Так. Але я гэтага не разумею. Пераважна я сутыкаюся з людзьмі, для якіх свабода – гэта нешта само сабой зразумелае, і за яе яны гатовыя змагацца. Або і ўцячы некуды – таксама каб быць свабоднымі. Што кіруе людзьмі, пра якіх вы кажаце, я не ведаю. Але трымаць любога палітыка за бясхібнага правадыра – гэта ўжо не раз апрабаваны шлях у пекла.

І АПОШНЯЕ ПЫТАННЕ. УЖО БЫЛА ГАВОРКА ПРА ТОЕ, ШТО Ў БЕЛАРУСІ ВЫ БЫЛІ 9 ГАДОЎ ТАМУ. А З ЯКІМІ АДЧУВАННЯМІ ВЫ ЕДЗЕЦЕ ТУДЫ ЦЯПЕР?

У Беларусь я еду як вельмі цікаўны турыст. А паколькі я таксама пісьменнік, і ў мяне там якраз выйшла кніга, то я еду і як шчаслівы пісьменнік. Шчаслівы – бо калі ў мяна выходзіць нейкая кніга, то мяне апоноўвае адчуванне, што нейкі час я магу не пісаць. Калі такое адчуванне не надта зацягваецца, то яно бывае вельмі прыемным.

ДЗЕ ТОЙ САПРАЎДНЫ УСХОД?

(Фрагмент з рамана Яхіма Топала “Цэх д’ябла”, пераклад Сяргея Смятрычэнкі)

Дзе той сапраўдны Усход? – пытаюся я, бо славакі як адзін цвердзяць, што я дала маху, бо яны ніякая не Усходняя, а Сярэдняя Еўропа, як, да жалю, і чортавы чэхі па суседстве, не кажучы ўжо пра вугорцаў, хоць гэтыя – якая ж яны Еўропа, да іх лепш нават не совацца, там мяне ніхто не зразумее, – гэтак мне патлумачылі ў даведцы на цэнтральным вакзале ў Браціславе, а калі я настойвала, то яны злітаваліся і прызналі, што, зрэшты, сапраўдна Усходняя Еўропа ад Славакіі не так і далёка, адно што мне дэвядзецца пранікнуць да ваўкоў і мядзведзяў на Падкарпацкую Русь; ну так, Карпаты, зірнуць на мапу і ў дарогу, – працягвала Сара... – вось толькі людзі на Падкарпацкай Русі, калі чуюць, што іх аднеслі да Усходу, злуюцца і кажуць, што гэта нонсэнс... і пасылаюць цябе на сапраўдны Усход, у Галіччыну! Але там мясцовыя, гэтаксама як і ўсе палякі, кажуць: Мы Еўропа, але не Усходняя, мы самая сярэдзіна Сярэдняй Еўропы! І махаюць рукой, што на Усход – гэта значыць табе на Украіну, яшчэ за край свету, і з гэтакім веданнем справы горка сплёўваюць, бо ўсход Еўропы – ён жа такі ўбогі і развалены! На працу людзі ездзяць з Усходу на Захад, а не наадварот! – кажа Сара і таксама сплёўвае... – Ну, а ўкраінцы цябе пасылаюць яшчэ далей, у Расію. Але ж і рускія не вераць, што яны на Усходзе, для іх гэта паклёп, яны ўвогуле – пуп цывілізаванага свету, аднак дапускаюць, што сапраўдны Усход мог бы быць ужо ў Сібіры; ага, ну дык я праехала тую Сібір, увесь даўжэзны шлях, тысячы кіламетраў па Транссібе, і калі ўжо косяці ламіла, што не ўтрываць, вылажу з цягніка на апошняй станцыі, ва Уладзівастоку, а мясцовыя кажуць: Які Усход, дзеванька, ты што, звар’яцела? Тут жа Захад, сапраўдны канец Захаду, край Еўропы!

БЕЛАРУСЬ АДЗІН ВЕРШ

Леанід Дранько-Майсюк

Анатоль Вярцінскі

Алесь Аркуш

Віктар Жыбуль

Кінаанталогія сучаснай беларускай паэзіі вачыма чэшскіх рэжысёраў. Паэтычны дыялог ужо вядомых твораў і шматабяцальных пачаткоўцаў. Праз чытанне вершаў паэты імкнуцца падаць сваё бачанне ролі паэзіі ў развіцці культурнае прасторы Беларусі.

Вера Бурлак

Адам Глобус

Генадзь Бураўкін

Уладзімір Арлоў

Ігар Бабкоў

Віталь Рыжкоў

ЧЭШСКАЯ КАЛЕКЦЫЯ

КНИЖНАЯ СЕРИЯ
ВЫДАВЕЦТВА “ЛОГВИНАЎ”,
ЗАСНАВАНАЯ ў 2005 ГОДЗЕ.

Проза і паэзія, эсэістыка і драматургія. Найлепшыя творы чэшскай літаратуры - ад класікі да сучасных бестселераў - у выдатных перакладах на беларускую. Купляйце ў кнігарні “логвінаў”, замаўляйце праз

КНИНІ.BY

Апошнія кнігі, што выйшлі ў серыі:

ЭГАН БОНДЫ
**ЗАПРАШЭННЕ
НА ВЯЧЭРУ**

500+ старонак
выбраных твораў
культывага аўтара
чэшскага андэрграўнду
ў перакладзе
Макса Шчура

МІХАЛ ВІВЭГ
**ЦУДОЎНЫЯ ГАДЫ
САБАКУ ПАД
ХВОСТ**

Самы папулярны
раман самага
папулярнага
раманіста 90-х

ІРЭНА ДОЎСКАВА
МОЦНЫ ЖБУЦЬ

Віртуознае
перастварэнне
гумарыстычнага
рамана ў выкананні
Веранікі Бяльковіч,
адзначанае як
найлепшы
пераклад года

БАГУМІЛ ГРАБАЛ
**Я АБСЛУГОЎВАЎ
АНГЕЛЬСКАГА
КАРАЛЯ**

Сусветна вядомы
раман чэшскага
класіка ў перакладзе
Марыі Мартысевич

ІРЖЫ КРАТАХВІЛ
**ЛЯЖАЦЬ,
ШЭЛЬМА!**

Вусцішная
карыкатура на
рэчаіснасць
сталінскіх часоў

ВАЦЛАЎ ГАВЭЛ
**ЖЫЦЦЁ
Ў ПРАЎДЗЕ**

Хрэстаматыійныя эсэ
і прамовы гуманіста,
дэсідэнта, а паэзія і
чэшскага прэзідэнта

ПАТРЫК ОЎРЖЭДНІК
ЕЎРАПЕАНА

Самая перакладаная
чэшская кніга
XXI стагоддзя

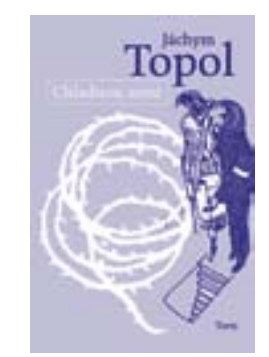
ІРЖЫ ГАІЧАК
РЫБІНА КРОЎ

Гісторыя разбурэння
сямі і вёскі на фоне
аксамітнай рэвалюцыі
і будаўніцтва АЭС

КАТЭРЖЫНА ТУЧКАВА
**ЖЫТКАЎСКІЯ
БАГІНІ**

Гісторыя, дэтэктыў,
містыка і фальклор.
Найвялікшы чэшскі
бестселер апошніх
дзесяцігоддзяў

ЯХІМ ТОПАЛ
ЦЭХ Д'ЯБЛА

Фантасмагарычны раман,
напісаны пад уражаннем
ад наведання Беларусі

Вывучы мову, здай
сертыфікаваны
іспыт і вучыся
ў дзяржаўных
універсітэтах
Чэхіі бясплатна!

МІНСК

ЧЕСЬКИЙ ЦЕНТР

ČESKÉ CENTRUM

КУРСЫ ЧЭШСКОЙ МОВЫ

Атрымай
шанс вучыцца
ў найлепшых
дзяржаўных
універсітэтах
Чэхіі!

Курсы арганізуе
Чэшскі цэнтр у Кіеве
пры падтрымцы Пасольства
Чэшскай Рэспублікі ў
Рэспубліцы Беларусь
і Цэнтра міжкультурных
камунікацый LinguaLand.

Чэшскі цэнтр у Кіеве
+38 044 230 29 64
+38 095 687 31 58
e-mail: semenova@czech.cz
www.facebook.com/cz.kyiv

Запіс на курсы:
+375 (29) 639 34 90
Алена Васілеўна

Дадатковая інфармацыя:
+375 (29) 366 78 33
Пасольства Чэшскай
Рэспублікі ў Мінску